

Tilburg University

Inkomenspolitiek en afwenteling (I)

Kolnaar, A.H.J.J.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1970

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Kolnaar, A. H. J. J. (1970). Inkomenspolitiek en afwenteling (I). *Maandschrift Economie*, 35(1), 1-41.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vijf en dertigste jaargang — No. 1 — oktober 1970

INKOMENSPOLITIEK EN AFWENTELING (I)

door

DR. A. H. J. KOLNAAR ¹

Par. 1 Inleiding

Een van de grootste problemen voor de inkomenspolitiek is de afwenteling. Het ligt in onze bedoeling dit probleem in een tweetal artikelen te analyseren. Dit zal, vanuit een macro-economisch gezichtspunt, geschieden aan de hand van een geïntegreerd conjunktuur-struktuur-model. In het eerste artikel wordt daarbij slechts aandacht besteed aan theorieën waarbinnen een éénmalige loonpolitiek op zich niet tot een struktureel hoger reëel loon leidt. In het tweede zullen theorieën waarbinnen zulks wel mogelijk is aan de orde komen.

Wat de opzet van het onderhavige artikel betreft zal eerst worden nagegaan wat de kenmerken zijn van een situatie waarin nominale loonkostenstijgingen volledig in de prijzen, en prijsstijgingen via een glijdende loonschaal geheel in de lonen worden doorberekend. Vervolgens zullen gevallen met onvolledige en meer dan volledige doorberekening van de arbeidskostenstijgingen worden geanalyseerd. Ook wordt een onderzoek gewijd aan de afzonderlijke gevolgen van de loonindexering.

Het spreekt vanzelf dat het inflatie-verschijnsel en daarmee de verhouding tussen de reële en de monetaire sfeer binnen een programma zoals hierboven werd aangegeven een grote rol speelt. Om de analyse volledig te maken zal met het oog hierop naast de kosteninflatie aparte aandacht worden geschonken aan de bestedingsinflatie. Aan de hand van de uit de analyses verkregen inzichten zal dan in de laatste paragraaf worden gepoogd enkele conclusies te trekken met betrekking tot het

¹) De schrijver is Prof. Dr. D. B. J. Schouten en Drs. P. J. L. M. Peters dank verschuldigd voor hun opmerkingen bij het tot stand komen van dit artikel.

loon-, het prijs-, het spaar- en het investeringsbeleid in het kader van de inkomenspolitiek.

Centraal in dit eerste artikel staan de vooronderstellingen van de gesloten economie en van de eenzijdig door de winsten bepaalde investeringen. Deze hypothesen zullen in het tweede artikel komen te vervallen. Er zijn natuurlijk ook vooronderstellingen welke gedurende de gehele analyse van kracht blijven. Zij liggen in het direkte economische vlak, zoals bijvoorbeeld de afwentelingshypothese. In andere ligt evenwel een bepaalde maatschappelijke situatie verankerd. Zo zullen wij gedurende onze gehele studie blijven spreken over de loonpolitiek, de prijspolitiek, de spaar- en investeringspolitiek en wat dies meer zij. Wij hopen aan te tonen dat al deze economische beleidsinstrumenten onmisbaar zijn om tot materiele verandering, in casu een inkomensherverdeling, in de maatschappijstructuur te komen. Mocht men in een maatschappij nu niet accepteren dat van deze instrumenten gebruik wordt gemaakt dan zal daar, naar wij ook duidelijk hopen te maken, van welke economische hervorming dan ook niets meer terecht komen.

Par. 2 De volledige afwenteling

De eerste situatie die wij zullen analyseren is er een waarin de prijzen volledig in de lonen en de lonen volledig in de prijzen worden doorberekend. De leidraad bij het onderzoek is een conjunctuur-structuurmodel waarvan de centrale vooronderstellingen reeds meerdere keren werden gepubliceerd.² In de appendix bij dit artikel zullen wij de afleidingen van de verschillende vergelijkingen nogmaals uiteen zetten. Thans volstaan wij met een korte, verbale weergave.

De kapitaalgoederenvoorraad is aan het begin van iedere periode gelijk aan die van gisteren, vermeerderd met de netto-investeringen. Ervan uitgaande dat het kapitaalgoederenbestand steeds volledig bezet wordt zijn dan gegeven de kapitaalproduktiviteit de produktie en gegeven de arbeid-kapitaalverhouding de werkgelegenheid bepaald. Er worden wat dit betreft overeenkomstig de complementariteitshypothese konstante arbeids- en kapitaalquoten verondersteld met dien verstande dat de produktie per man wel elk jaar stijgt met het eveneens konstant geachte percentage van de arbeidsbesparende technische vooruitgang.³

²) Men raadplege onder andere Prof. Dr. D. B. J. Schouten met medewerking van schrijver dezes: *Dynamische Macro-economie Deel I Conjunctuurtheorie*. Uitgever H. E. Stenfert Kroese N.V. Leiden 1967.

³) In feite blijft onder die omstandigheden de produktie per eenheid arbeidspotentieel, dat is de voor de technische vooruitgang gecorrigeerde eenheid arbeid, constant.

Uitgaande van een ontwikkeling met evenwichtige groei zal er in verband met de hiervoor aangegeven hypothesen een toenemende werkloosheid gaan optreden indien de kapitaalaccumulatie in het verleden om welke reden dan ook is achtergebleven op die van het onder andere door volledige werkgelegenheid gekenmerkte evenwichtsgroeipad. Aangenomen is nu dat dan, afgezien van autonome stoten, ook de nominale loonontwikkeling onder die groeitrend zal komen te liggen. Anders gezegd zal in die omstandigheden de loonsverhoging van vandaag op gisteren dus minder dan normaal, dat wil zeggen lager dan het evenwichtspercentage van de arbeidsbesparing, zijn. Bij een overspannen arbeidsmarkt geldt het omgekeerde (elasticiteitscoëff. β).

Indien de nominale lonen boven de oorspronkelijke groeitrend zijn komen te liggen kan het niet anders of ook de nominale arbeidskosten zijn gestegen. Althans zolang, naar wij veronderstellen, de arbeidsbesparende technische vooruitgang konstant is. In een dergelijke situatie zal in het algemeen het kapitaalrendement (de reële beloningsvoet per eenheid kapitaal) beneden het evenwichtsniveau liggen. De omvang van de rendementsdaling is natuurlijk afhankelijk van de mate waarin de arbeidskostenstijgingen in de prijzen worden doorberekend (elasticiteitscoëfficiënt ψ). Slechts indien de nominale arbeidskostenstijging geheel wordt afgewenteld op de prijzen van de eindprodukten (een doorberekenningscoëfficiënt van één) blijft het rendement onbeschadigd: reëel zijn dan de arbeidskosten niet hoger geworden.

Een belangrijke beperking in het onderhavige artikel is dat de investeringen eenzijdig verklaard worden geacht door de winsten en niet door bijvoorbeeld de accelerator. Wijken in deze theorie de winsten in boven- of benedenwaarts richting van de evenwichtstrend af dan geldt hetzelfde voor de investeringen en daarmee voor de kapitaalaccumulatie. Voorzover hogere winsten mede veroorzaakt kunnen zijn door hogere rendementen wordt in de investeringsfunctie onderscheid gemaakt tussen de gemiddelde investeringsquote uit de, gegeven de kapitaalgoederenvoorraad, normale winst (zoals zou stroken met het evenwichtsrendement) (τ_F), en een marginale investeringsquote uit de meer dan normaal behaalde winst als gevolg van het verschil tussen het feitelijk en het evenwichtsrendement ($\bar{\tau}_F$). Daar voorts de winst uit de lopende periode nog niet bekend is wordt bovendien aangenomen dat de investeringsbeslissing wordt gebaseerd op de verwachte winst. Deze laatste grootte is gedefinieerd als het produkt van de feitelijke, reeds bekende kapitaalgoederenvoorraad als inkomensbron in deze periode en het gisteren gerealiseerde feitelijke rendement als schatting voor dat van vandaag. De op grond van deze verwachtingen te bestellen kapitaalgoederen zijn voorts ex hypothesi eerst morgen gereed (de gestation

period). Daarmee is de vertraging tussen de kapitaaltoeneming en de rendementen in totaal twee perioden lang.

De consumptieve bestedingen van de loontrekkers zijn gelijk gesteld aan hun verdiende inkomen. Uit het kapitaalinkomen wordt datgene wat niet werd geïnvesteerd geconsumeerd. Ook ten aanzien van de consumptie van kapitaaleigenaren wordt uitgegaan van het hierboven omschreven geschatte inkomen. Waar de bestedingen van loontrekkers gelijk zijn aan hun inkomen en die van de kapitaaleigenaren gelijk aan het verwachte kapitaalinkomen kan nu slechts een verschil tussen de totale produktie, dat is tevens het verdiende inkomen, en de totale vraag in de economie ontstaan indien het verwachte kapitaalinkomen afwijkt van wat feitelijk in dezelfde periode wordt gerealiseerd. Zo zal, afgezien van autonome bestedingsstoten, een vraagoverschot optreden indien de reële lonen ten opzichte van gisteren zijn gestegen en daarmee de rendementen zijn gedaald. Daar wij er van uit gaan dat het produktieapparaat steeds volledig is bezet kan het, zolang een gesloten economie aan de orde is, niet anders of dit vraagoverschot komt in zijn geheel tot uitdrukking in een intering op de voorraden.

Voor de werking van het hier geschetste model is het bestaan van een reële loon- en prijsflexibiliteit van fundamenteel belang. Indien in geval van een nominale loon- en arbeidskostenstijging de prijzen onder invloed van een volledige doorberekening binnen één periode even hard omhoog gaan is per saldo de reële loonmutatie nul. Onder die omstandigheden komt noch in het consumptie- noch in het investeringsvolume verandering. Anders gezegd hebben fluktuaties in de nominale (en daarmee in de monetaire) sfeer in geval van een onvertraagde volledige doorberekening geen enkele invloed op de reële sfeer. Het met deze doorberekening samenhangende ontbreken van enige reële loon- en prijsflexibiliteit veroorzaakt dus een eenzijdige dichotomie tussen de genoemde twee sferen. Een eenzijdige dichotomie omdat uit de andere richting, dus de reële sfeer, komende stoten wel door zullen werken in de nominale.⁴⁾

Het is onwaarschijnlijk dat een onvertraagde volledige doorberekening in de werkelijkheid zal optreden. Tenzij men met een uitgesproken monopolistische marktvorm heeft te maken zullen te snelle prijsverhogingen de afzet van het bedrijfsleven immers in ernstige mate kunnen schaden, zeker in een open economie. Doch zelfs in een gesloten economie moet de onvertraagde volledige doorberekening tot de uitzonderingen worden gerekend, indien men de akties die daar-

---

⁴⁾ Zolang de nominale lonen op een of andere wijze in verband worden gebracht met de werkgelegenheidssituatie is een totale dichotomie ondenkbaar.

tegen van overheidswege en van de zijde van de consumenten en de vakbonden zullen worden gevoerd in aanmerking neemt. Voorzover in het onderhavige artikel de volledige doorberekening aan de orde komt zullen wij er derhalve steeds van uit gaan dat deze niet onvertraagd doch vertraagd geschiedt. Vanzelfsprekend moet dan wat de lengte van de vertragsperiode betreft een keuze worden gemaakt. Uit de vele mogelijkheden, tot een oneindig aantal perioden toe, kiezen wij dat alternatief waarbij een arbeidskostenstijging binnen twee perioden op de prijzen wordt afgewenteld (ψ_1 en ψ_2). Ook al kan er dan per saldo van volledige doorberekening sprake zijn zolang niet de gehele kostenstijging in één periode wordt doorberekend zal een nominale loonsverhoging in eerste instantie een reële loonsverhoging met zich meebrengen. Naast de nominale is er dan een reële loon- en prijsflexibiliteit op de korte termijn.

Een middel voor de werknemers om zich tegen de prijsstijgingen te weer te stellen is de glijdende loonschaal (coëfficiënt ε). Ook de doorberekening van prijsstijgingen in de lonen kan vertraagd dan wel onvertraagd geschieden. In het navolgende zullen wij slechts met het laatste rekening houden. Meer dan dat nemen wij in de onderhavige paragraaf aan dat iedere prijsmutatie onmiddellijk tot een even grote nominale loonmutatie voert, hetgeen een doorberekeningscoëfficiënt gelijk aan één impliceert. In een later stadium zal aandacht worden besteed aan een minder dan volledige afwenteling terzake.

Door de introductie van de glijdende loonschaal wordt men geconfronteerd met een multiplierproces tussen de lonen en de prijzen binnen de eenheidsperiode. Een initiele loon- en arbeidskostenstijging voert tot prijsverhogingen. Onder invloed van de loonindexering zullen dan in tweede instantie de lonen verder worden opgetrokken, hetgeen tot hernieuwde prijsaanpassingen leidt. Aan dit haasje-over-springen tussen lonen en prijzen op korte termijn komt slechts een eind als de reeds in deze periode verwezenlijkte doorberekening van de arbeidskostenstijgingen in de prijzen (ψ_1) en/of die van de prijzen in de lonen minder is dan honderd procent. Mochten beide grootheden toch gelijk zijn aan één dan ontstaat na iedere initiele loon- of prijsstijging reeds op de korte termijn een heilloze, tot in het oneindige doorgevoerde inflatiespiraal. Ook al omdat althans hiervan in de praktijk niets valt waar te nemen lijkt de vooronderstelling, dat minstens één der bedoelde doorberekeningscoëfficiënten (in de onderhavige analyse die van de nominale arbeidskosten in de prijzen van dezelfde periode) kleiner is dan één, zeker gerechtvaardigd.

Wat na afloop van het boven beschreven multiplierproces, dus ex post, de reële loonsverandering zal zijn hangt naast de mate van de nominale

arbeidskostendoorberekening af van de grootte van de loonindexeringscoëfficiënt. Indien de laatstbedoelde gedragsparameter de waarde één heeft zal er een gelijkheid ontstaan tussen de ex post reële en de ex ante nominale loonmutaties. Onder deze omstandigheden worden immers alle prijsstijgingen onmiddellijk en volledig in de lonen doorberekend, zodat er reëel niets verandert. Een en ander impliceert ook dat via een initiele prijsverhoging géén expost reële loonmutaties kunnen worden verwezenlijkt. Is de parameter met betrekking tot de glijdende loonschaal (ε) evenwel kleiner dan één dan is de ex post reële loonsverandering kleiner dan de ex ante nominale. De omvang van de bedoelde reële ex post mutatie wordt nu ook bepaald door de hoogte van de onvertraagde doorberekening van de nominale kostenstijgingen in de prijzen (ψ_1). Zij is vanzelfsprekend kleiner naarmate deze coëfficiënt hoger is. Bovendien zal een initiele prijsverhoging in deze situatie wel tot een reële loonswijziging, namelijk een verlaging, leiden, hoewel deze kleiner van omvang zal zijn dan de oorspronkelijke prijsverandering. Onder de bedoelde omstandigheden immers worden de prijsstijgingen, of zij nu door prijsstoten dan wel door de doorberekening van arbeidskostenverhogingen zijn veroorzaakt, met minder grote loonstijgingen beantwoord.⁵⁾

In overeenstemming met de hiervoor ontwikkelde theorie kan een initiele loonstijging drie oorzaken hebben. De nominale lonen gaan in eerste instantie omhoog onder invloed van een meer dan normale werkgelegenheid, dus in geval van een overspanning op de arbeidsmarkt. Vervolgens wordt in verband met de glijdende loonschaal het nominale loon reeds ex ante bijgetrokken wanneer zich aan het begin van een periode een prijsstijging voordoet. De desbetreffende prijsstijging kan daarbij nog het gevolg zijn van de vertraagde doorberekening van nominale arbeidskostenverhogingen uit de vorige periode (ψ_2) of van autonome prijsstoten (van welke laatste vooralsnog wordt geabstraheerd). Tenslotte kan een initiele nominale loonsverhoging samenhangen met een door de in aanmerking komende instanties gevoerde politiek van hoge lonen. De ex post nominale loonsverhoging valt dan te becijferen door de initiele te vermenigvuldigen met de door de loonindexeringscoëfficiënt en de doorberekeningscoëfficiënt van nu optredende arbeidskostenstijgingen in de prijzen van nu bepaalde nominale loonmultiplier (symbool P_1). Uitgaande van een situatie met evenwichtige groei is nu in Tabel A weergegeven wat de resultaten in de loop der tijd zullen zijn van een

---

⁵⁾ Hetzelfde geldt indien slechts een boven een bepaald minimum uitgaande prijsstijging in de lonen wordt doorberekend.

politiek van hoge lonen (zie cyclus a onder I).⁶⁾ Deze laatste komt tot uitdrukking in een in jaar 1 ten opzichte van jaar 0 doorgevoerde extra, dus de normale produktiviteitsstijging te boven gaande, loonsverhoging van vier procent ($P_L = 4$). Daar in de volgende jaren geen loonstoten meer worden gegeven is hier sprake van een eenmalige loonpolitiek. Deze heeft evenwel tot gevolg dat, zolang er volledige werkgelegenheid is, de nominale lonen hoger zullen zijn dan met de oorspronkelijke trend overeen zou zijn gekomen.⁷⁾

De ex-ante loonstoot van vier procent in periode 1 leidt tot - minder grote - prijsstijgingen welke ex hypothesi weer volledig in de nominale lonen worden doorberekend in verband met de glijdende loonschaal. Ex post blijken de nominale lonen daarom hoger te zijn dan ex ante. De reële lonen evenwel zijn ex post in periode 1 evenwel omhoog gegaan als de initiele nominale loonstoot. Dit laatste moet geweten worden aan de veronderstelde onvertraagde en volledige loonindexering ($\varepsilon = 1$). Derhalve neemt het rendement en daarmee het kapitaalinkomen af. Kenmerkend voor deze periode is voorts het optreden van een vraagoverschot wat samenhangt met de gerealiseerde reële loonsverhoging.

Het investeringsvolume is in periode 1 bepaald door de nog normale winsten uit periode 0. Vandaar dat via een vooralsnog evenwichtige kapitaalaccumulatie de volledige werkgelegenheid in periode 2 blijft gehandhaafd. De nominale lonen stabiliseren zich dan in eerste instantie op het reeds gisteren bereikte hogere niveau ten opzichte van de trend.⁸⁾ In verband met dat gedeelte van de arbeidskostenstijging uit periode 1 dat eerst in periode 2 in de prijzen wordt doorberekend stijgen de nominale lonen zelfs nog verder onder invloed van de glijdende loonschaal. Aan hetzelfde haasje-over-springen tussen lonen en prijzen dient de voortgezette prijsstijging te worden toegeschreven. De reële lonen evenwel blijven op het hoge niveau dat reeds gisteren werd bereikt daar zij tegen elke vorm van prijsstijging afdoende worden

⁶⁾ De variabelen in Tabel A luiden in termen van afwijkingen ten opzichte van de evenwichtige groei. In tegenstelling tot vroegere gebruiken hebben wij bij de symbolisering daarvan de tilde weggelaten. Symbolen met een streepje er onder duiden op autonome stoten. Een streepje erboven op het bereikte trendniveau (gemiddeld over de conjunctuur) van de jaarlijkse *meer dan normale* groeivoet van een variabele. De meer dan normale groeivoet van dit jaar op het vorige is daarbij per definitie gelijk aan het verschil tussen de trendafwijking van nu en van gisteren (dus voor de lonen $P_L - P_L - 1$). Het aanbodoverschot (s) wordt in procenten van de produktie weergegeven. Zie overigens de symbolenlijst.

⁷⁾ Vandaar dat, voorzover onze modellen luiden in afwijkingen van de trend, de eenmalige loonstoot als trendafwijking toch ieder jaar moet worden meegenomen.

⁸⁾ In geval van een blijvende in plaats van een eenmalige loonpolitiek zou dit nominale loon in procenten van de trend wél verder omhoog zijn gegaan.

Tabel A: De volledige afwenteling.

I		1	2	3	4	5	6	7	Trend
1) $k_t = y_t = \ell_t$ $= k_{t-1} + \bar{\sigma}_k \bar{r}_t + \frac{\sigma}{\kappa} i_{t-1}$ (kapitaal, productie, werkgelegenheid)	a)	0	0	-1	-2	-2	-1	0	-1
	b)	0	0	1	2	2	1	0	1
	c)	0	0	0	0	0	0	0	0
2) $p_{1t} = P_1 \{ \beta \ell_t + \epsilon \psi_2 p_{1t-1} + \underline{p}_{1t} \}$ (nominale lonen)	a)	5	10	10	5	0	0	5	5
	b)	0	0	5	15	25	30	30	stijgend, $\bar{p}_1 = 5$
	c)	5	10	15	20	25	30	35	stijgend, $\bar{p}_1 = 5$
3) $p_t = \psi_1 p_{1t} + \psi_2 p_{1t-1}$ (prijzen)	a)	1	6	10	9	4	0	1	5
	b)	0	0	1	7	17	26	30	stijgend, $\bar{p} = 5$
	c)	1	6	11	16	21	26	31	stijgend, $\bar{p} = 5$
4) $r_t = -\frac{\lambda}{1-\lambda} (p_{1t} - p_t)$ (rendementen)	a)	-8	-8	0	8	8	0	-8	0
	b)	0	0	-8	-16	-16	-8	0	-8
	c)	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8
5) $s_t = (1-\lambda)(r_t - r_{t-1}) - [(1-\sigma)\underline{c}_t + \sigma \underline{i}_t]$ (aanbodoverschot)	a)	-8/3	0	8/3	8/3	0	-8/3	-8/3	0
	b)	0	0	-8/3	-8/3	0	8/3	8/3	0
	c)	-8/3	0	0	0	0	0	0	0
II -----									
2') $p_{1t} = P_1 \{ \beta \ell_t + \epsilon \psi_2 p_{1t-1} + \underline{p}_{1t} \}$ (nominale lonen)	a)	20	40	40	20	0	0	20	20
	b)	0	0	20	60	100	120	120	stijgend, $\bar{p}_1 = 20$
	c)	20	40	60	80	100	120	140	stijgend, $\bar{p}_1 = 20$
3') $p_t = \psi_1 p_{1t} + \psi_2 p_{1t-1}$ (prijzen)	a)	16	36	40	24	4	0	16	20
	b)	0	0	16	52	92	116	120	stijgend, $\bar{p} = 20$
	c)	16	36	56	76	96	116	136	stijgend, $\bar{p} = 20$

A. $\underline{p}_{1t}$ (loonstoot)		4	4	4	4	4	4	4	4
B. $\underline{i}_t$ (met $\underline{c}_t = -\frac{\sigma}{1-\sigma} \underline{i}_t$) (bestedingsstoten)		0	10	10	10	10	10	10	10

Geg. $\sigma = 0,2$ $\delta = 0,05$		$\sigma_k = 0,6$		$\beta = 4$		$r_e = 1/6$			
$\kappa = 2$ $g = 0,05$		$\bar{\sigma}_k = 0,75$		$\epsilon = 1$		$\lambda = 2/3$			
I: $\psi_1 = 0,2$ $\psi_2 = 0,8$.*		$P_1 = 1/1 - \epsilon \psi_1 = 10/8$							
II: $\psi_1 = 0,8$ $\psi_2 = 0,2$.*		$P_1 = 1/1 - \epsilon \psi_1 = 5$							

beschermd door opnieuw de volledige loonindexering. Daarmee blijven de rendementen beneden de oorspronkelijke trendwaarde.

Wat de bestedingen betreft kan worden opgemerkt dat de consumptie van loontrekkers evenals gisteren wegens de hoge reële lonen op een meer dan normaal niveau blijven. De bestedingen van de kapitaaleigenaren evenwel lopen onder invloed van de lagere rendementen uit de vorige periode terug. Aan dit feit moet het verdwijnen van het vraagoverschot worden toegeschreven. Alarmerend is echter dat als onderdeel van de bestedingen uit het kapitaalinkomen ook de investeringen teruglopen. In de toekomst zal nu immers ten gevolge van de verminderde kapitaalaccumulatie werkloosheid aan de dag treden.

Voor het eerst openbaart zich de werkloosheid in periode drie. Onder invloed daarvan worden de eisen voor de loonsverhogingen per man gematigd. Dat de nominale lonen desondanks op een niveau boven de oorspronkelijke trend blijven is te danken aan de looncorrecties met het oog op de prijsstijgingen. De reële lonen lopen evenwel terug zodat naast een vraagtekort een stijging van de rendementen kan worden gerealiseerd. Onder invloed van de lagere winsten uit periode twee blijven voorts de investeringen lager dan normaal. Daarom neemt in periode vier de werkloosheid nog grotere vormen aan. Als gevolg daarvan verliest uiteindelijk ook het nominale loonniveau de oorspronkelijke voorsprong ten opzichte van de trend. Het is onder invloed van de werkloosheid zelfs zo dat in de perioden 4 en 5 het reële loon beneden het evenwichtige groeipad komt te liggen. De ex-post nominale loonontwikkeling blijft hier achter op die van de prijzen ondanks het feit dat prijsverhogingen volledig in de lonen worden doorberekend, en wel omdat gezien de werkgelegenheidssituatie reeds ex ante zeer lage nominale lonen worden overeengekomen.

Inmiddels voert de reële loon- en arbeidskostendaling wel tot ruimere winsten. Dit werkt een opleving van de investeringsbedrijvigheid en in latere instantie van de kapitaalaccumulatie en de werkgelegenheid in de hand. In de toekomst zullen dan weer hogere nominale lonen worden afgedwongen. Daar de prijzen deze loonstijgingen vertraagd volgen dalen dan weer de rendementen zodat de cyclus van voren af aan begint. Na een hausse ontstaat weer werkloosheid waardoor de nominale lonen opnieuw teruglopen. Ook in dat stadium blijven de prijzen vertraagd volgen zodat de rendementen zich kunnen herstellen en ook deze recessie wordt overwonnen.

Samenvattend kan gesteld worden dat de politiek van de hogere lonen slechts een kortstondig succes is beschoren en wel tot periode 3 en in de latere hausses. Dan immers zijn de reële lonen en daarmee de consumptieve mogelijkheden van de werknemers, waar toch alles om te

doen moet zijn geweest, hoger dan het oorspronkelijk trendniveau. Daar evenwel ook perioden met lagere dan trendmatige reële lonen voorkomen wordt de vraag interessant welke resultaten gemiddeld over de conjunctuur geboekt zijn. Deze zijn in Tabel A weergegeven onder de kolom met het opschrift trend. Nu blijkt dat van een structurele reële loonsverhoging geen sprake is. Wel liggen de nominale lonen hoger doch hetzelfde geldt voor de prijzen. Het ligt mogelijk voor de hand dit toe te schrijven aan de volledige, zij het vertraagde, doorberekening van de arbeidskostenstijgingen in de prijzen. Een dergelijke verklaring heeft zonder twijfel een kern van waarheid in zich. Zoals wij echter hopen aan te tonen raakt zij de essentie van de gebeurtenissen onvoldoende.

De eigenlijke oorzaak van de structurele gelijkheid van lonen en prijzen in de onderhavige theorie moet in het veronderstelde gedrag op het loon- en investeringsfront worden gezocht. Aangenomen is dat de werknemers voor in procenten van de trend lagere nominale lonen kiezen bij werkloosheid en voor hogere bij overspanning op de arbeidsmarkt. Zolang er nu een reële loon- en prijsflexibiliteit is houdt dit tevens in dat de werknemers voor hogere *reële* lonen kiezen bij overspanning. Doch in deze keuze ligt besloten dat de desbetreffende overspanning zich niet kan handhaven daar de dan resulterende rendementsdalingen de investeringsbedrijvigheid aantasten.⁹⁾ Ontstaat er evenwel werkloosheid dan lopen, staande de ontwikkelde gedragshypothese, de reële lonen terug. Zij zullen bovendien beneden het evenwichtige groeniveau blijven zolang de werkloosheid niet via ruimere rendementen en hogere investeringen is weggewerkt.

Door de politiek van hoge lonen nu slagen de werknemers er in geval van volledige werkgelegenheid in een hoger nominaal en reëel loonniveau te bereiken dan het oude evenwichtige (zie in Tabel A cyclus a de perioden 1,2 en 7). Het gevolg daarvan is evenwel dat, nu bij volledige werkgelegenheid de reële lonen te hoog en daarmee de rendementen te laag zijn, geen perioden met de werkloosheid uit andere tijden compenserende overspanningen op de arbeidsmarkt optreden. Gemiddeld over de conjunctuur verkrijgt men derhalve geen hogere reële lonen of een inkomensherverdeling doch integendeel werkloosheid, evengoed als men wordt geconfronteerd met produktieverliezen.¹⁰⁾ (Zie Tabel A, regel 1a). Omdat de politiek van hoge lonen bovendien een hoger

⁹⁾ Hoge reële lonen impliceren doorgaans ook een vraagoverschot. In verband daarmee hoeft de bovenstaande redenering niet langer op te gaan indien ook de acceleratortheorie met betrekking tot het investeringsvolume aktueel is. Wij hopen hierop in een later artikel terug te komen.

¹⁰⁾ Men zou dus kunnen zeggen dat het reële loonniveau onder invloed van de loonpolitiek structureel hoog is gezien de werkgelegenheidssituatie.

struktureel prijsniveau bewerkstelligde (regel 3a) mag zij op de lange termijn mislukt worden genoemd. De bedoelde politiek brengt hier de werknemers werkloosheid en de sociaal zwakkeren hogere prijzen.

Inherent aan het bovenstaande is dat een politiek van hogere lonen met het oog op de inkomensverdeling in de onderhavige theorie slechts kans van slagen heeft indien zij wordt gekoppeld aan de investeringspolitiek. De centrale reden waarom de loonpolitiek op zich mislukte was de eruit voortvloeiende teruggang in de rendementen en, in een later stadium, van de investeringen en de werkgelegenheid. Indien men er nu in slaagt de endogene vermindering van de investeringsbedrijvigheid te compenseren met positieve autonome investeringsstoten moet het mogelijk zijn de werkgelegenheid ondanks de hoge reële lonen en de lagere rendementen veilig te stellen.

De bedoelde investeringspolitiek werd tot uitdrukking gebracht in cyclus b van Tabel A. De eerste investeringstoot moest gegeven worden in periode 2. Dit immers is de periode waarin de endogene investeringsbedrijvigheid voor het eerst afneemt (en wel met 10 procent ten opzichte van de trend zodat ook de stoot voor een adequate stabilisatie 10 procent van het evenwichtige investeringsvolume diende te zijn). Indien nu ook in de volgende perioden deze stoten worden gegeven zal gemiddeld over de conjunctuur een meer dan normale kapitaalaccumulatie en werkgelegenheid worden bereikt. Deze gang van zaken maakt een structurele verhoging van de reële lonen mogelijk. Weliswaar dalen daardoor eveneens structureel de rendementen doch het resulterende accumulatieverlies wordt door de blijvende investeringsstoten gecompenseerd. (Zie cyclus b). Via een juiste timing van de loonstoot en de eerste investeringsstoot wordt de nieuwe structuur bovendien bereikt zonder conjuncturele schommelingen en wel wat de reële grootheden betreft reeds in periode 2 (zie Tabel A cyclus c als optelling van a en b.). Overigens werd in cyclus b niet alleen gebruik gemaakt van het investerings- doch ook van het spaarbeleid (de bestedingspolitiek). Wij gingen er namelijk van uit dat de investeringsstoten werden gefinancierd door dienovereenkomstige extra besparingen. In procenten van het nationale inkomen zijn dan de spaar- en investeringsstoten ($(1 - \sigma) c$ en σi) aan elkaar gelijk. Vanzelfsprekend is de functie van deze spaarpolitiek de handhaving van de structurele gelijkheid tussen vraag en aanbod, dus van het interne evenwicht.¹¹⁾

Biedt de investeringspolitiek perspectieven op het vlak van de inkomens-

---

¹¹⁾ Ook het in periode 1 per saldo nog optredende vraagoverschot (hogere consumptie loontrekkers bij vooralsnog ongewijzigde bestedingen der kapitaaleigenaren) kan met behulp van een eenmalige spaarstoot worden weggewerkt.

en welbeschouwd ook van de werkgelegenheidspolitik, de merkwaardige konsekwenties die zij heeft voor de nominale loon- en prijsontwikkeling mogen beslist niet onbesproken blijven. Als structureel resultaat levert de bedoelde politiek een hoger reëel loon op. Dit laatste kan natuurlijk slechts via de nominale lonen worden bereikt. Voor een blijvende reële verbetering is in de onderhavige theorie evenwel een eenmalige loonsverhoging onvoldoende. Deze immers wordt vertraagd doch volledig in de prijzen doorbrekend. Een blijvende reële loonsverhoging vereist dat de nominale loonsstijgingen vóór blijven op de prijsstijgingen. Aldus ontstaat een loon- en prijsstijgingspiraal en een structurele hollende inflatie (zie regel 2b en 3b van Tabel A). In de aan de orde gestelde theorie komen deze extra nominale loonsstijgingen overigens geheel langs endogene weg tot stand. Met name via het mechanisme van de glijdende loonschaal immers kunnen de lonen zonder dat autonome stoten gegeven worden hun eenmaal bereikte voorsprong op de prijzen handhaven zolang werkloosheid uitblijft.

De vraag wie nu uiteindelijk de schuld treft van de hierboven aangestipte loon- en prijsstijgingspiraal is te klemmend om onaangeroerd te blijven. Ligt de oorzaak ervan bij de volledige doorberekening of ligt zij bij de glijdende loonschaal? Een eerste analyse van dit probleem wordt in Tabel A in het gedeelte onder II gegeven. Daar is onderzocht hoe de nominale ontwikkeling er uit zal zien indien de ondernemers het grootste stuk van de nominale arbeidskostenstijgingen niet in het tweede jaar zoals in gedeelte I doch in het eerste jaar op de prijzen afwentelen. Alvorens op de uitkomsten daarvan in te gaan lijkt het echter nuttig eerst enige aandacht te besteden aan de merkwaardigheid dat deze andere nominale ontwikkeling via een gewijzigde prijspolitiek van ondernemerszijde plaats kon vinden bij een onveranderde reële sfeer (de vergelijkingen 1, 4 en 5). In het begin van deze paragraaf wezen wij er reeds op dat bij een volledige loonindexering de reële lonen *ex post* gelijk zullen zijn aan de *ex ante* nominale loonmutatie zoals die door initiële loonstoten, de werkgelegenheidssituatie en de initiële prijsveranderingen wordt bepaald. Anders gezegd zal onder invloed van een glijdende loonschaal met een doorberekeningscoëfficiënt van de lonen in de prijzen gelijk aan één een (eenzijdige) dichotomie tussen de monetaire en de reële sfeer aktueel worden, althans in een gesloten economie. De twee gedeeltes I en II in Tabel A vormen hiervan een illustratie.

De grotere doorberekening van de nominale arbeidskostenstijgingen in de prijzen in dezelfde periode blijkt nu volgens het tweede gedeelte van Tabel A uit te monden in een grotere inflatie. Zowel de structurele prijsverhoging in de nominale loonstootcyclus (a) als de hollende inflatie onder invloed van de blijvende politiek van meer investeringen (cyclus b)

liggen in het tweede gedeelte (vergelijkingen 2' en 3') immers op een hoger niveau als in het eerste. Dat, uitgaande van dezelfde ex ante nominale loonstoot, reeds op korte termijn de ex post lonen en prijzen meer zullen stijgen onder invloed van de snelle doorberekening van ondernemerszijde ligt voor de hand. Doch ook de structurele inflatie zal dus groter zijn indien de ex post stoot in de eerste periode hoger is.

Voorzover als gevolg van de loon- en de investeringspolitiek een structurele prijsverhoging respectievelijk een hollende inflatie optreedt zal, zo mag geconcludeerd worden, het niveau daarvan hoger zijn naarmate de ondernemers de arbeidskostenstijgingen sneller in de prijzen doorberekenen. Ook de grotere conjuncturele amplitude in de monetaire sfeer die in Tabel A in het tweede ten opzichte van het eerste gedeelte valt te constateren moet hieraan worden geweten. Anders gezegd kan het bestaan van een verband tussen de door de ondernemers gevolgde prijspolitiek en de geldontwaarding, zowel conjunctureel als structureel, niet worden ontkend.

Het meest extreme voorbeeld van een snelle afwenteling is dat van de onvertraagde volledige doorberekening. In het begin van deze paragraaf wezen wij er reeds op dat onder die omstandigheden de lonen en prijzen na een initiële stoot al op korte termijn in een ontploffende loon- en prijs-spiraal terecht zullen komen: de prijzen volgen onmiddellijk de lonen en de lonen doen hetzelfde ten opzichte van de prijzen. Dit onderstreept nog eens onze zojuist verwoorde conclusie.

De nominale kostenstijgingen die het gevolg waren van de invoering van de B.T.W. werden zonder enige twijfel zeer snel op de prijzen afgewenteld. In vele gevallen werden de nominale lonen (via duurte-toeslagen etc.) dienovereenkomstig opgetrokken. In het kader van de bovenstaande analyse moet men onder invloed van deze gebeurtenissen rekenen op een grotere monetaire amplitude. In de gesloten economie zullen ook repercussies waargenomen kunnen worden in de reële sfeer op zowel de korte als de langere termijn indien bijvoorbeeld als gevolg van de gevoerde prijspolitiek de kostenstijging niet onmiddellijk geheel in de prijzen werden doorberekend. Onder de laatstbedoelde omstandigheden zal immers het kapitaalrendement niet onbeschadigd gebleven zijn.

De conclusies van deze paragraaf samenvattend is gebleken dat voor een vruchtbare inkomenspolitiek niet het loonbeleid doch in de eerste plaats het investeringsbeleid vruchten kan afwerpen. Wel speelt binnen de onderhavige theorie het loonbeleid een grote aanvullende rol met het oog op de conjunctuur-stabilisatie. De inkomenspolitiek zal nu als nevengevolg een structurele hollende inflatie in het leven roepen onder invloed van de veronderstelde afwentelingsmechanismen. Daarbij zal

deze geldontwaarding zich op een hoger niveau afspelen naarmate de ondernemers de nominale kostenstijgingen sneller in de prijzen doorberekenen.

Par. 3 De onvolledige en de meer dan volledige doorberekening

De hypothese van de volledige doorberekening is vanzelfsprekend eenzijdig. Thans willen wij trachten na te gaan hoe de ontwikkeling er uit zal zien indien de ondernemers een onvolledige of een meer dan volledige doorberekening van de nominale arbeidskostenstijgingen in de prijzen toepassen. Op die wijze kunnen wij ook dieper ingaan op het in de vorige paragraaf al gestelde probleem in hoeverre de ondernemers schuld hebben aan de inflatie. Om de analyse zo zuiver mogelijk te houden is het opportuun om vooralsnog de vooronderstelling van de onvertraagde en volledige loonindexering te handhaven. Zoals reeds eerder werd opgemerkt zal in de gesloten economie onder de laatstgenoemde omstandigheden een dichotomie tussen de monetaire en de reële sfeer optreden. Een dichotomie in die zin dat, wat onder invloed van het korte termijn multiplierproces de nominale lonen en de prijzen ook mogen doen, het reële loonniveau ex post altijd gelijk zal zijn aan de intiele ex ante nominale loonshoogte.

De bovenbedoelde eigenschap van de volledige onvertraagde loonindexering komt ook in Tabel B weer tot uitdrukking. Uitgaande van dezelfde loon- en investeringsstoten en voorts van dezelfde parameters als in Tabel A, op de coëfficiënten voor de prijspolitiek van de ondernemers na, resulteren hier dezelfde reële ontwikkelingen (de vergelijkingen 1, 4 en 5) als in Tabel A. Ook hier is het structurele gevolg van de loonpolitiek dus geen reële loonsverhoging doch slechts werkloosheid, terwijl de blijvende investeringspolitiek wel tot hogere reële lonen aanleiding geeft. Op het hoe en waarom van deze samenhangen hoeven wij thans na wat daarover in de vorige paragraaf is gezegd niet meer in te gaan.

Wat de nominale lonen en prijzen betreft werd in Tabel B in het eerste gedeelte een onvolledige ($\psi_1 + \psi_2 = 0,75$) en in het tweede een meer dan volledige doorberekening ($\psi_1 + \psi_2 = 1,4$) van de arbeidskostenstijgingen verondersteld. Merkten wij in de vorige paragraaf reeds op dat het feit, dat de nominale eenmalige loonpolitiek geen structurele reële loonsverhoging tot gevolg heeft, niet mag worden geweten aan de daar gehanteerde volledige doorberekening, dan is de ontwikkeling in Tabel B daarvan dus een bevestiging. Inderdaad moet deze merkwaardige samenhang tussen loonpolitiek en structurele ontwikkeling verklaard worden met behulp van het gedrag van de werknemers op het loon- (het arbeidsmarktmechanisme) en van de onder-

nemers op het investeringsfront (de winsttheorie). De afwentelingsmechanismen hebben in deze gesloten economie geen invloed op de reële gang van zaken op langere termijn.

Tabel B: De onvolledige en de meer dan volledige doorberekening.

	1	2	3	4	5	6	7	Trend
1) $k_t = y_t = l_t =$ $= k_{t-1} + \sigma_A f_e r_{t-2} + \frac{\sigma}{\lambda} i_{t-1}$ (kapitaal, werkgelegenheid, produktie)	a) 0	0	-1	-2	-2	-1	0	-1
	b) 0	0	1	2	2	1	0	1
	c) 0	0	0	0	0	0	0	0
2) $p_{lt} = P_1 \{ \beta l_t + \epsilon \psi_2 p_{lt-1} + \underline{p}_{lt} \}$ (nominale lonen)	a) 8	12	6	-5	-10,5	-5,25	5,375	gedempt
	b) 0	0	8	20	26	21	10,5	gedempt stijgend
	c) 8	12	14	15	15,5	15,75	15,875	gedempt stijgend
3) $p_t = \psi_1 p_{lt} + \psi_2 p_{lt-1}$ (prijzen)	a) 4	8	6	-1	-6,5	-5,25	1,375	gedempt
	b) 0	0	4	12	18	17	10,5	gedempt stijgend
	c) 4	8	10	11	11,5	11,75	11,875	gedempt stijgend
4) $r_t = -\frac{\lambda}{1-\lambda} (p_{lt} - p_t)$ (rendementen)	a) -8	-8	0	8	8	0	-8	0
	b) 0	0	-8	-16	-16	-8	0	-8
	c) -8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8
5) $s_t = (1-\lambda)(r_t - r_{t-1}) + \underline{s}_t^*$ (aanbodoverschot)	a) -8/3	0	8/3	8/3	0	-8/3	-8/3	0
	b) 0	0	-8/3	-8/3	0	8/3	8/3	0
	c) -8/3	0	0	0	0	0	0	0
II-----								
2') $p_{lt} = P_1 \{ \beta l_t + \epsilon \psi_2 p_{lt-1} + \underline{p}_{lt} \}$ (nominale lonen)	a) 10	30	60	110	210	420	850	explosief
	b) 0	0	10	40	100	210	420	versneld stijgend
	c) 10	30	70	150	310	630	1270	versneld stijgend
3') $p_t = \psi_1 p_{lt} + \psi_2 p_{lt-1}$	a) 6	26	60	114	214	420	846	explosief
	b) 0	0	6	32	92	206	420	versneld stijgend
	c) 6	26	66	146	306	626	1266	versneld stijgend

A. p_{lt} (loonstoot)	4	4	4	4	4	4	4	4
B. $\underline{i}_t$ (met $\underline{c}_t = -\frac{\sigma}{1-\sigma} \underline{i}_t$) (bestedingsstoten)	0	10	10	10	10	10	10	10

Geg. Als in Tabel A, doch thans	I	$\psi_1 = 0,5$	$\psi_2 = 0,25$	.	.	.	$P_1 = 2$	
	II	$\psi_1 = 0,6$	$\psi_2 = 0,8$	.	.	.	$P_1 = 5/2$	
* $\underline{s}_t = -\{(1-\sigma)\underline{c}_t + \sigma \underline{i}_t\}$								

Wat de doorberekening van de nominale kostenstijgingen in de prijzen betreft is in Tabel B voor zowel het eerste als het tweede gedeelte een hogere afwenteling in dezelfde periode verondersteld dan in Tabel A deel I ($\psi_1 = 0,5$ resp. $0,6$ tegen $0,2$). Daaraan moet de hogere ex post loon- en prijs niveau's van Tabel B ten opzichte van Tabel A deel I worden geweten (in alle gevallen is de ex ante nominale loonstoot hetzelfde). Als gevolg van de volledige en onvertraagde loonindexering zijn de ex post reële lonen in periode I echter overal even hoog. Het karakter van de monetaire conjunctuur onder invloed van de loonstoot (de vergelijkingen 2a en 3a) verschilt in Tabel B fundamenteel van dat in Tabel A. In het eerste gedeelte van Tabel B met de totale doorberekening kleiner dan 1 blijkt de amplitude van de nominale golfbewegingen gedempt te zijn. Dit is begrijpelijk ondanks de ten opzichte van Tabel A identieke invloed van de werkgelegenheidsontwikkeling (de reële sfeer) op de nominale lonen. Door de onvolledige doorberekening van de arbeidskostenstijgingen in de prijzen zullen zeker in de tweede periode na de stoot met de prijzen ook de nominale lonen via de glijdende loonschaal minder toenemen.

De op de arbeidskostenverhogingen gebaseerde volgende prijsstijging is dan ook weer geringer. Derhalve gaat het vertraagde haasje-overspringen tussen nominale lonen en prijzen een gedempt verloop vertonen. De invloed van de werkgelegenheidsontwikkeling is zoals gezegd in Tabel B hetzelfde als in Tabel A. Wat dit betreft zou de vrije trilling als in Tabel A dus gehandhaafd kunnen blijven. Per saldo ontstaat dus na een loonstoot als gevolg van de onvolledige doorberekening een gedempte nominale beweging ook al is de reële vrij trillend. (Opnieuw dus de dichotomie).

Bij de investeringscyclus van Tabel B onder b stuiten wij in het eerste gedeelte op dezelfde merkwaardigheid. Weliswaar blijft de structurele hollende inflatie doch het tempo ervan neemt evenals de amplitude voortdurend af. De investeringsstoot veroorzaakt in eerste instantie een toenemende werkgelegenheid met toenemende nominale lonen en arbeidskosten. Deze laatste worden over twee jaar uitgesmeerd, onvolledig in de prijzen doorberekend. De daarop gebaseerde looncorrectie is dan ook minder zodat de afwenteling op de prijzen weer geringere vormen aanneemt. Hoewel dus hier onder invloed van de structurele neiging tot over-employment en derhalve tot hoge nominale looneisen een trendmatige hollende inflatie zal optreden zal het tempo daarvan als gevolg van de gedempte afwentelingsbeweging steeds meer teruglopen evenals de amplitude.

Daar de inflatie die gemiddeld over de conjunctuur uit de loonpolitiek voortvloeit een gedempt karakter heeft zal deze op de duur uitsterven.

Op zeer lange termijn verdwijnt dus de door de loonstoot veroorzaakte structurele prijsstijging in geval van onvolledige doorberekening van ondernemerszijde. De door de investeringsstoten opgeroepen hollende inflatie zal op de duur uitmonden in een stabiel, doch hoger dan oorspronkelijk nieuw prijsniveau.¹²⁾ Het totale resultaat van de - juist getimede - loon- en investeringspolitiek is van meet af aan een hoger reëel loon, waarbij de nominale lonen en prijzen evenwel voortdurend zullen stijgen. Een reële loonsverbetering impliceert immers dat de nominale lonen vóórblijven op de prijzen. Als gevolg van de onvolledige doorberekening zal evenwel het expansieritme van de hierbedoelde nominale loon- en prijsspiraal steeds kleiner worden. Uiteindelijk stabiliseren zich de nominale lonen en prijzen op een nieuw niveau dat evenwel hoger is dan dat uit de beginsituatie. Daarbij is vanzelfsprekend, in verband met de tevens bereikte reële loonsverbetering, het nominale loonniveau sterker gestegen dan de prijzen.¹³⁾

Geheel anders verloopt de ontwikkeling in de nominale sfeer indien zij wordt geschraagd door een (weliswaar irrealistische) meer dan volledige doorberekening. Wat het haasje-over-springen tussen lonen en prijzen betreft stijgen hier de prijzen na een loonsverhoging, rekening houdend met de vertragingen, met een hoger percentage dan de oorspronkelijke nominale arbeidskostenstijgingen. Dan nemen via de glijdende loonschaal over twee jaar ook de nominale lonen en de arbeidskosten sneller toe wat weer tot meer dan dienovereenkomstige prijsaanpassingen leidt. Daarom is de monetaire beweging na de loonstoot explosief en die onder invloed van de investeringspolitiek zelfs explosief met een stijgende trend. (Zie Tabel B deel II). In het totale resultaat neemt derhalve de hollende inflatie steeds groter vormen aan in plaats van zoals hiervoor geleidelijk weg te ebben.

De centrale conclusie uit de bovenstaande analyses is, dat de duurzaamheid van de loon- en prijsinflatie afhangt van de door de ondernemers gevolgde prijspolitiek. Berekenen zij de arbeidskostenstijgingen onvolledig door in de prijzen dan zal op de duur aan een oorspronkelijk opgeroepen hollende inflatie een eind komen. Is er sprake van een meer dan volledige doorberekening terzake dan zal daarentegen de inflatiespiraal steeds sneller omhoog schieten. Voorts toonde onze analyse aan dat het feit, dat met behulp van de loonpolitiek alleen geen structurele

¹²⁾ Bij onvolledige en onvertraagde doorberekening ($\psi = 0$) zal derhalve na de loonstoot in het geheel geen en door de investeringspolitiek slechts een onmiddellijk bereikte verhoging van het structurele prijsniveau optreden.

¹³⁾ Zoals in Tabel B deel I de vergelijkingen 2c) en 3c) suggereren en zoals bovendien bewezen kan worden is het uiteindelijke nieuwe nominale loonniveau 16 en het prijsniveau 12.

reële loonsverbeteringen kunnen worden verkregen, niet aan de volledige doorberekening van nominale arbeidskostenstijgingen moet worden toegeschreven. Ook in situaties met onvolledige doorberekening blijft deze conclusie gehandhaafd in de onderhavige theorie.

Par. 4 De bestedingsinflatie

Alvorens, in de lijn van het voorafgaande betoog, in te gaan op de konsekwenties van de onvolledige loonindexering lijkt het nuttig eerst een andere aktiviteit van de ondernemers op het prijsfront te analyseren. Wij doelen op het verschijnsel van de bestedingsinflatie naast de tot nu toe besproken kosteninflatie. Aldus is het immers mogelijk het onderzoek naar de inbreng van de ondernemers op het vlak van de prijzen af te ronden alvorens wij ons op andere terreinen begeven.

In principe is de bestedingsinflatie een eenvoudige aanvulling op het gehanteerde model. Zij is verwerkt indien naast de arbeidskosten het saldo van vraag en aanbod in de prijsvormingsfunctie wordt opgenomen. Is er daarbij sprake van een aanbodoverschot dan dienen ten opzichte van gisteren de prijzen bij onveranderde arbeidskosten te dalen. In geval van overbesteding geldt het omgekeerde (evenredigheidsconstante ξ).

Verwikkelingen treden op indien van de -overigens realistische- premisse van een onvertraagde reactie van de prijzen op het saldo van vraag en aanbod wordt uitgegaan. Daar de prijzen de reële inkomens en daarmee de bestedingen beïnvloeden zal immers de bedoelde prijsaanpassing het saldo zelf niet onberoerd laten. Een initieel vraagoverschot bijvoorbeeld leidt dan onmiddellijk tot hogere prijzen, daarmee tot lagere reële inkomens en bestedingen en zo in tweede instantie tot een kleiner vraagoverschot bij een ex hypothesi onveranderd aanbod.¹⁴⁾ Dit beïnvloedt op zijn beurt weer de prijsmutatie enzovoort. Derhalve worden wij hier geconfronteerd met een korte-termijn-multiplier tussen de prijzen ex ante en ex post evenals tussen het saldo ex ante en ex post. De waarde van deze prijsmultiplier (met het symbool P_2) zal daarbij kleiner dan 1 zijn.

In geval van een glijdende loonschaal zal naast de boven aangeroerde prijzenmultiplier ook de nominale loonmultiplier relevant blijven. De waarde ervan wordt zelfs mede door de prijzenmultiplier beïnvloedt. Het waarom daarvan is gemakkelijk in te zien. Een initiele loonsverho-

¹⁴⁾ Ex hypothesi onveranderd voorzover op het saldo van vraag en aanbod gebaseerde mutaties in het aanbod via de bezettingsgraad wordt geabstraheerd. Wordt hiermee wel rekening gehouden dan neemt ook het aanbod toe en dus het initiele vraagoverschot nog verder af.

ging leidt thans immers niet alleen als vanouds via de arbeidskostenstijgingen, doch tevens via de grotere vraag tot hogere prijzen. Daar men dus met prijsstijgingen om dubbele redenen te maken krijgt zal bij dezelfde coëfficiënten voor de loonindexering en de arbeidskostendoorberekening de korte-termijn-loonmultiplier onder de bijkomende invloed van de bestedingsinflatie groter worden. Anders gezegd zullen na dezelfde ex ante loonsverhoging de nominale lonen ex post hoger zijn, indien de kosten- en de bestedingsinflatie samengaan. Hetzelfde geldt dan voor de ex post prijzen. Dit ondanks het feit dat de prijzenmultiplier zoals werd vastgesteld kleiner dan 1 is. De oorzaak van de hogere ex post prijzen is namelijk reeds gelegen in het niveau van de ex ante prijzen. Onder invloed van de bestedingsinflatie stijgen de prijzen na een initiele loonsverhoging in eerste instantie immers zowel omdat daardoor de arbeidskosten toenemen als wel omdat het hogere nominale loon tot een grotere besteding en daarmee tot een (eventueel groter) vraagoverschot aanleiding geeft. Langs de weg van dit hogere ex ante prijsniveau moet het hogere ex post niveau in geval van de bestedingsinflatie worden verklaard. In feite kan het prijsniveau ex post dus lager zijn dan ex ante in verband met de beneden 1 liggende waarde van de prijsmultiplier. Ten opzichte van de situatie zonder de faktor van de bestedingsinflatie is de ex post waarde ceteris paribus desondanks hoger.

Ook in het onderhavige model kunnen initiele loonsverhogingen weer drie oorzaken hebben en wel de situatie op de arbeidsmarkt, een autonome loonsstoot en voorts een initiele prijsstijging. De reden waarom zo'n prijsstijging kan optreden is thans echter niet alleen meer de doorberekening van vroegere arbeidskostenstijgingen of een autonome stoot. Nu kan ook een bestedingsstoot, die een verstoring van het saldo tussen vraag en aanbod tot gevolg heeft, tot ex ante prijsstijgingen leiden. Daarmee is vanzelfsprekend de rol van de bestedingspolitiek groter geworden. Wij komen hier zodadelijk nog op terug.

Voor een juist begrip van de aparte invloed van de bestedingsinflatie is het goed zich te realiseren dat zij slechts verandering aanbrengt in de mate waarin nominale loonsstijgingen tot hogere prijzen leiden, indien de component van de totale arbeidskostendoorberekening daarbij niet gelijk is aan 1. Is er van een volledige vertraagde doorberekening van de nominale arbeidskosten sprake dan zullen door de introductie van de bestedingsinflatie slechts de gewichten, volgens welke de prijsstijgingen over twee opvolgende jaren verdeeld worden, wijzigen. Met name zal relatief de ex post prijsstijging in het jaar van de initiele loonsverhoging zelf hoger zijn, zoals wij hiervoor reeds uiteenzetten. De resterende prijsstijging in het volgende jaar is dan relatief gezien dien-

overeenkomstig kleiner. Anders gezegd: is er zonder de component van de bestedingsinflatie sprake van een volledige doorberekening van de nominale loonsverhoging in de prijzen via de arbeidskostenafwenteling dan zal de introductie van de bestedingsinflatie niet leiden tot een situatie waarin de prijzen op de duur harder gaan stijgen dan de nominale lonen. Is gedurende twee perioden het nominale loonniveau ten opzichte van de groeitrend konstant dan zal dus in geval van volledige vertraagde doorberekening van de arbeidskosten, ook wanneer deze is aangevuld met de bestedingsinflatiecomponent, het prijsniveau na twee perioden toch in even sterke mate blijken te zijn omhooggegaan als de lonen, zij het dat in de laatste situatie een groter gedeelte van de uiteindelijke prijsstijging in de eerste periode is geconcentreerd. Is in tegenstelling tot het bovenstaande een situatie met onvolledige doorberekening relevant dan zal door de bestedingsinflatie het prijspeil bij gegeven nominale lonen wel harder blijken te stijgen dan zonder deze component. In geval van meer dan volledige doorberekening van de arbeidskosten tenslotte blijkt de introductie van de bestedingsinflatie opnieuw bij stabiele nominale lonen te voeren tot een kleinere prijsverhoging dan zonder de bestedingsinflatie.

Om inzicht te krijgen in de boven opgesomde eigenschappen is het goed eerst in de herinnering te brengen wat er zonder de component van de bestedingsinflatie met de prijzen en het saldo van de vraag en aanbod geschiedt. Vertrekkende van een evenwichtige situatie zal een nominale loonstoot leiden tot prijsstijgingen in verband met de arbeidskostendoorberekening doch in het normale geval ook tot een reële loonsverbetering. De rendementen dalen dan terwijl er een vraagoverschot ontstaat.

In de volgende periode treedt er in verband met de vertragingen in de investeringsfunctie nog geen werkloosheid op. Abstraheren wij voor een moment van de glijdende loonschaal dan zal dus het nominale loon ten opzichte van gisteren stijgen met het normale percentage van de technische vooruitgang. In afwijkingen ten opzichte van de trend blijven de nominale lonen en daarmee de arbeidskosten dus gelijk aan de reeds gisteren bereikte waarde.

Is er nu sprake van een volledige zij het vertraagde doorberekening van arbeidskostenstijgingen dan zal in de tweede periode het prijsniveau even hoog komen te liggen als het nominale loonniveau. Het reële loon loopt dan terug tot op de oorspronkelijke trendwaarde evenals de bestedingen uit het looninkomen. Onder invloed van de gisteren behaalde lagere rendementen dalen evenwel de bestedingen uit het kapitaalinkomen. Derhalve treedt thans in plaats van een vraagoverschot een relatief even groot vraagtekort aan de dag: wat de loon-

trekkers vandaag meer konden besteden wegens de hogere reële lonen besteden de kapitaaleigenaren morgen minder wegens de lagere rendementen.

Wordt nu de bestedingsinflatie geïntroduceerd dan zal de extra prijsstijging van gisteren in verband met het vraagoverschot precies wegvallen tegen de extra prijsdaling van vandaag in verband met het kwantitatief tegengesteld vraagtekort. Over de twee perioden samen compenseren de aan de bestedingsinflatie toe te schrijven prijscomponenten elkaar dus zodat per saldo slechts de faktor van de arbeidskostendoorberekening, in dit geval de volledige, resteert.

Is een situatie met onvolledige doorberekening relevant dan zal afgezien van de bestedingsinflatie het prijsniveau in de tweede periode beneden het nominale loonniveau blijven. Derhalve resteert voor de werknemers een boven de trendwaarde gelegen reële loonvoet, zij het dat deze kwantitatief van geringere omvang is dan gisteren. Dienovereenkomstig blijven ook hun bestedingen boven normaal. Daar voorts blijft gelden dat wat de loontrekkers gisteren extra de kapitaaleigenaren vandaag minder besteden zal nu niet als bij de volledige doorberekening een absoluut aan het vraagoverschot van gisteren gelijk aanbodoverschot ontstaan. Integendeel treedt vanwege het stukje reële loonsverbetering dat nog overbleef een absolute geringer aanbodoverschot aan de dag.

Voor de introductie van de bestedingsinflatie impliceert het bovenstaande dat de prijsstijging van gisteren in verband met het vraagoverschot niet geheel door de prijsdaling van vandaag in verband met het (absoluut gezien) kleinere aanbodoverschot wordt gecompenseerd. Buiten de arbeidskostendoorberekening om voegt hier de bestedingsinflatie per saldo dus nog een stukje extra prijsstijging toe.

Bij een meer dan volledige doorberekening van de arbeidskosten komt het reële loon in de tweede periode onder het trendniveau te liggen. Onder deze omstandigheden zal het aanbodoverschot uit de tweede periode absoluut gezien dus groter zijn dan het vraagoverschot uit de eerste. Derhalve zal de component van de bestedingsinflatie in de prijzen per saldo negatief zijn zodat zij iets van de door de meer dan volledige doorberekening veroorzaakte boven het nominale loonniveau uitgaande prijsverhoging terugneemt.¹⁵⁾

Houdt men wel rekening met een volledige loonindexering dan is het

---

¹⁵⁾ In het bovenstaande heeft de reactie van de prijzen op het saldo wel steeds invloed op de niveau's van de reële inkomens en zo weer op het saldo in dezelfde periode doch in de verhouding van de saldi in de twee opvolgende perioden zoals die hierboven centraal stond verandert daardoor niets.

reële loon ongevoelig voor prijsmutaties. Zolang werkloosheid uitblijft zal het reële loon in afwijkingen ten opzichte van de trend gelijk blijven aan de oorspronkelijke nominale loonstoot. Dit houdt voor de tweede periode in dat het vraagoverschot niet omslaat in een aanbodoverschot. Integendeel treedt onder deze omstandigheden in de tweede periode een evenwicht tussen vraag en aanbod op. De redenering zoals wij die hiervoor uiteenzetten blijft evenwel van kracht zogauw ook onder vigeur van de glijdende loonschaal twee opeenvolgende perioden met een gelijke nominale loonvoet in procenten van de groeitrend aan de dag treden. In zo'n geval zal dus ook hier bij een volledige arbeidskosten-doorberekening de prijs zich in de desbetreffende tweede periode geheel aan het loonniveau hebben aangepast. Anderzijds zal die prijs bij onvolledige doorberekening iets hoger en bij meer dan volledige doorberekening iets lager komen te liggen dan op basis van de arbeidskosten-afwenteling alleen het geval zou zijn geweest. De desbetreffende prijsreacties hebben onder vigeur van de volledige loonindexering echter niet als hiervoor invloed op de reële inkomens en het saldo doch slechts op de nominale loonvoet.

Nu de hiervoor beschreven eigenschappen van de bestedingsinflatie eenmaal zijn opgespoord is het niet moeilijk aan te geven wat de conjuncturele en de structurele gevolgen ervan zijn. Waar door de bestedingsinflatie een groter gedeelte van de loonstijging in gelijktijdige prijsaanpassingen tot uitdrukking komt dan op basis van de arbeidskostendoorberekening alleen versterkt zij de inflatie op de korte en de lange termijn. Het hierbedoelde effect is immers geheel vergelijkbaar met de snellere afwenteling van de arbeidskostenmutaties zoals die in paragraaf 2 Tabel A (deel II ten opzichte van deel I) aan de orde was. De amplitude in de nominale sfeer wordt derhalve onder invloed van de bestedingsinflatie eveneens groter. Of de reële sfeer hiervan een weerslag ondervindt is afhankelijk van de glijdende loonschaal. Onder omstandigheden van een volledige onvertraagde loonindexering zal zulks in verband met de dan heersende (eenzijdige) dichotomie niet het geval zijn. Bij een onvolledige loonindexering zal evenwel als gevolg van de bestedingsinflatie naast de monetaire ook de reële golfbeweging labieler zijn.

In Tabel C is uitgaande van een volledige loonindexering een cijfer-
 16) 1953-1954

---

¹⁶⁾ Daar de prijsstijging ten opzichte van gisteren wordt verklaard door het vraagoverschot wordt de prijsstijging in procenten van de groeitrend (dat is de som van de jaarlijkse prijsverhogingen) door de som van de saldi tot nu toe bepaald.

Tabel C. De bestedingsinflatie

I	1	2	3	4	5	6	7	Trend
1) $k_t = y_t = l_t =$ $k_{t-1} + \tilde{\sigma}_k \hat{r}_e r_{t-2} + \frac{\sigma}{\kappa} i_{t-1}$	a) 0 b) 0 c) 0	0 0 0	-1 1 0	-2 2 0	-2 2 0	-1 1 0	0 0 0	-1 1 0
(kapitaal, produktie, werkgelegenheid)								
2) $p_t = P_1 \{ \beta l_t + \epsilon P_2 \psi_2 p_{t-1} + p_t \}$ $- P_1 P_2 \epsilon \xi \Sigma s_t$	6 b) 0 6	12 0 12	12 6 18	6 18 24	0 30 30	0 36 36	6 36 42	6 stijgend, $\bar{p}_1 = 6$ stijgend, $\bar{p}_1 = 6$
(nominale lonen)								
3) $p_t = P_2 \{ (\psi_1 + \xi \lambda) p_{t-1} + \psi_2 p_{t-2} \}$ $- P_2 \xi \Sigma s_t$	2 b) 0 c) 2	8 0 8	12 2 14	10 10 20	4 22 26	0 32 32	2 36 38	6 stijgend, $\bar{p} = 6$ stijgend, $\bar{p} = 6$
(prijzen)								
4) $r_t = -\frac{\lambda}{1-\lambda} (p_{t-1} - p_t)$	a) -8 b) 0 c) -8	-8 0 -8	0 -8 -8	8 -16 -8	8 -16 -8	0 -8 -8	-8 0 -8	0 -8 -8
(rendementen)								
5) $s_t = (1-\lambda)(r_t - r_{t-1}) + s_t$	a) -8/3 b) 0 c) -8/3	0 0 0	8/3 -8/3 0	8/3 -8/3 0	0 0 0	-8/3 8/3 0	-8/3 8/3 0	0 0 0
(aanbodoverschot)								
II								
2') $p_t = P_1 \{ \beta l_t + \epsilon P_2 \psi_2 p_{t-1} + p_t \}$ $- P_1 P_2 \epsilon \xi \Sigma s_t$	8 b) 0 8	12 0 12	6 8 14	-5 20 15	-10,5 26 15,5	-5,25 21,0 15,75	-5,375 10,5 15,875	gedempt gedempt stijgend gedempt stijgend
(nominale lonen)								
3') $p_t = P_2 \{ (\psi_1 + \xi \lambda) p_{t-1} + \psi_2 p_{t-2} \}$ $- P_2 \xi \Sigma s_t$	4 b) 0 c) 4	8 0 8	6 4 10	-1 12 11	-6,5 18 11,5	-5,25 17 11,75	1,375 10,5 11,875	gedempt gedempt stijgend gedempt stijgend
(prijzen)								
A. p_{t-1} (loonstoot)	4	4	4	4	4	4	4	4
B. i_t (met $\underline{c}_t = -\frac{\sigma}{1-\sigma} i_t$) (bestedingsstoten)	0	10	10	10	10	10	10	10

Geg. Als in Tabel A met $\xi = 0,3$ en

$$I \quad \psi_1 = 0,2 \quad \psi_2 = 0,8; P_1 = 3/2 \quad P_2 = 5/6$$

$$II \quad \psi_1 = 0,4 \quad \psi_2 = 0,3; P_1 = 2 \quad P_2 = 5/6$$

voorbeeld weergegeven waarbij ook de bestedingsinflatie een rol speelt.¹⁶⁾ Duidelijk vallen hier bij dezelfde overige parameters en doorberekenningscoëfficiënten als in Tabel A deel I de grotere inflatie na de loonstoot en de snellere hollende inflatie na de investeringsstoten ten opzichte van Tabel A waar te nemen.

In het tweede gedeelte van Tabel C werd van een onvolledige doorberekening van de arbeidskostenstijgingen uitgegaan. In zo'n omstandigheid zal de introductie van de bestedingsinflatie, zoals hiervoor reeds werd opgemerkt, de totale prijsstijgingen hoger doen uitvallen dan op basis van de doorberekening alleen. Hoewel de coëfficiënten van deze doorberekening (ψ_1 en ψ_2) lager zijn dan in Tabel B deel I (paragraaf 3) resulteren in Tabel C deel II toch dezelfde nominale ontwikkelingen als in bedoelde tabel. Deze ontwikkelingen zouden evenwel een geringere amplitude hebben gehad en bovendien gedempter zijn geweest indien alleen de kleinere doorberekenningsparameters aktueel waren geweest. Inderdaad werkte de introductie van de bestedingsinflatie dus labiliserend.

Geen cijfervoorbeeld is uitgewerkt voor de (irrealistische) meer dan volledige doorberekening waar de introductie van de bestedingsinflatie-component zoals hierboven werd uiteengezet een meer stabiele golfbeweging in de hand zal werken. Door evenwel voor de coëfficiënten ψ_1 en ψ_2 de waarden 0,52 respectievelijk 0,96 te kiezen verkrijgt men bij gelijkblijvende overige parameters een identieke ontwikkeling als in Tabel B deel II. Dit ondanks het feit dat daar de totale arbeidskostenafwenteling ($\psi_1 + \psi_2 = 1,4$) geringer is dan thans ($\psi_1 + \psi_2 = 1,48$) wat afgezien van de gevolgen van de bestedingsinflatie een labielere ontwikkeling van het laatstbedoelde geval zou hebben geïmpliceerd.

Kort samenvattend mag worden geconcludeerd dat het bestaan van op het saldo van vraag en aanbod gebaseerde prijsreacties de monetaire ontwikkeling labieler doen zijn zolang niet van een meer dan totale doorberekening van de arbeidskostenmutaties in de prijzen sprake is. De grotere labiliteit in de monetaire sfeer zal in geval van een onvolledige loonindexering overslaan op de reële.

Door de introductie van de bestedingsinflatie-component krijgt de spaarpolitiek een belangrijker plaats. Indien blijvende investeringsstoten niet met behulp van even grote spaarstoten zouden worden gefinancierd zou het interne evenwicht gestoord worden. Daarmee samenhangend treedt gemiddeld over de conjunctuur een vraagoverschot op waardoor de resulterende inflatie dan wel het expansieritme van de hollende inflatie nog groter vormen aanneemt. De bedoelde extra inflatie wordt voorkomen met behulp van een bestedingspolitiek gericht op de handhaving van het interne evenwicht.

Par. 5 De onvolledige loonindexering

Na de analyse van de voor de ondernemers openstaande afwentelingsmogelijkheden willen wij thans de invloed van de afwenteling van werknemerszijde nagaan. In de vorige paragrafen werd steeds met een volledige loonindexering ($\varepsilon = 1$) rekening gehouden. Hoe de ontwikkeling zal verlopen wanneer er geen glijdende loonschaal bestaat is weergegeven in Tabel D.

Voorzover, zoals ook in Tabel D werd aangenomen, de arbeidskostenstijgingen vertraagd in de prijzen worden doorberekend zal na een loonstoot de daaruit resulterende reële loonsverbetering ten opzichte van de trend minder lang dan voorheen gehandhaafd blijven. Dit komt omdat de reële lonen niet langer ongevoelig zijn voor prijsmutaties daar het mechanisme van de loonindexering ontbreekt. Worden zoals in Tabel D, de arbeidskostenstijgingen binnen twee perioden volledig op de prijzen afgewenteld, dan zal dus reeds in de tweede periode de reële loonsverhoging geheel verdwenen zijn (zie cyclus a). Door de bril van de werknemers gezien is bij een onveranderde prijspolitiek van ondernemerszijde de afschaffing van de glijdende loonschaal derhalve nadelig op de korte termijn.

Waar door het laten vallen van de loonindexering het reële loon sneller terugloopt zullen de rendementen eerder van de door de loonstoot veroorzaakte schok hersteld zijn. Vandaar dat in iets latere instantie ook de kapitaalaccumulatie en de werkgelegenheid minder van de desbetreffende stoot te lijden hebben. Het gevolg hiervan is niet alleen dat de amplitude van de conjunkturbeweging ten opzichte van situaties met loonindexering (bijvoorbeeld Tabel A) kleiner wordt. Tevens impliceert dit een vermindering van de gemiddeld over de conjunctuur gerealiseerde accumulatieverliezen en werkloosheid. Door de afschaffing van de glijdende loonschaal worden met andere woorden de conjunctuurencyclus korter en haar fluktuaties in de reële sfeer minder.¹⁷⁾

De gang van zaken in de monetaire sfeer is ten opzichte van situaties met loonindexering ook anders. Daar bij het ontbreken van een glijdende loonschaal het haasje-over-springen tussen lonen en prijzen niet langer optreedt zal de inflatie evenals de ex post nominale loonsverhoging, uitgaande van eenzelfde loonstoot, geringer zijn dan in geval van loonindexering. Dit geldt zowel voor de korte als voor de lange termijn: de loon- en prijsspiraal heeft het immers geheel laten afweten.

¹⁷⁾ Om structureel tot dezelfde reële resultaten te komen als in voorgaande cijfervoorbeelden werd daarom de loonstoot (cyclus a) verhoogd tot vijf in plaats van vier procent. Bovendien werd, om een vrije trilling te handhaven, de coëfficiënt β vijf in plaats van vier.

Tabel D. De niet-geïndexeerde loonvorming.

	1	2	3	4	5	6	7	Trend
1) $k_t = y_t = l_t$	a) 0	0	-1	-1	0	0	-1	-1/2
	b) 0	0	1	2	2	2	3	stijgend, $\bar{k} = 1/2$
$= k_{t-1} + \sigma_k \hat{r}_e r_{t-2} + \frac{\sigma}{\lambda} i_{t-1}$	c) 0	0	0	-1	-2	-2	-2	dalend, $\bar{k} = -1/2$
(kapitaal, produktie, werkge- legenheid)	d) 0	0	0	0	0	0	0	0
2) $p_{t,t} = \beta l_t + p_{t,t}$	a) 5	5	0	0	5	5	0	5/2
	b) 0	0	5	10	10	10	15	stijgend, $\bar{p}_t = 5/2$
	c) 0	5	10	10	10	15	20	stijgend, $\bar{p}_t = 5/2$
(nominale lonen)	d) 5	10	15	20	25	30	35	stijgend, $\bar{p}_t = 5$
3) $p_t = \psi_1 p_{t,t} + \psi_2 p_{t,t-1}$	a) 1	5	4	0	1	5	4	5/2
	b) 0	0	1	6	10	10	11	stijgend, $\bar{p} = 5/2$
	c) 0	1	6	10	10	11	16	stijgend, $\bar{p} = 5/2$
(prijzen)	d) 1	6	11	16	21	26	31	stijgend, $\bar{p} = 5$
4) $r_t = -\frac{\lambda}{1-\lambda} (p_{t,t} - p_t)$	a) -8	0	8	0	-8	0	8	0
	b) 0	0	-8	-8	0	0	-8	-4
	c) 0	-8	-8	0	0	-8	-8	-4
(rendementen)	d) -8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8
5) $s_t = (1-\lambda)(r_t - r_{t-1}) + s_t$	a) -8/3	8/3	8/3	-8/3	-8/3	8/3	8/3	0
	b) 0	0	-8/3	0	8/3	0	-8/3	0
	c) 0	-8/3	0	8/3	0	-8/3	0	0
(aanbodoverschot)	d) -8/3	0	0	0	0	0	0	0
A. $p_{t,t}$ (loonstoot)	5	5	5	5	5	5	5	5
B. i_t (met $c_t = -\frac{\sigma}{1-\sigma} i_t$) (bestedingsstoten)	0	10	10	10	10	10	10	10
C. $p_{t,t}$ (loonstoten)	0	5	10	15	20	25	30	stijgend, $\bar{p}_t = 5$

Geg. Als in Tabel A, doch $\epsilon = 0$ $\beta = 5$ $\psi_1 = 0,2$ $\psi_2 = 0,8$

Inherent aan het bovenstaande is dat door het verlaten van de volledige onvertraagde loonindexering ook de dichotomie tussen de monetaire en de reële sfeer is opgeheven. Een wijziging in bijvoorbeeld de parameters van de arbeidskostendoorberekening zal dan niet alleen de in voorgaande paragrafen reeds besproken repercussies hebben op de nomi-

nale ontwikkeling. Bovendien zullen deze laatste zich voortplanten in de reële sfeer.

De door de eenmalige loonpolitiek veroorzaakte cyclus a in Tabel D wijkt op meerdere punten af van vroeger verkregen ontwikkelingen. De conclusie dat de desbetreffende politiek niet tot een trendmatige reële loonsverbetering leidt blijft nochtans van kracht. Wel zal door het achterwege laten van de glijdende loonschaal de structurele werkeloosheid kleiner van omvang zijn om reeds hierboven uiteengezette redenen. Leverde de afschaffing van de loonindexering voor de werknemers op de korte termijn nadelen op, op de lange termijn vertonen de ontwikkelingen juist een gunstiger beeld. Dit laatste geldt overigens niet alleen voor de werknemer: met name de sociaal zwakkeren zijn er ook mee gebaat gezien de minder grote inflatie.

Waar de loonpolitiek op zich blijft falen is onder cyclus b van Tabel D opnieuw nagegaan of van een blijvende politiek van meer investeringen meer heil voor de positie van de werknemers verwacht mag worden. Daar ook het rendement zich sneller van de door de nominale arbeidskostenverhogingen aangebrachte schade herstelt kenmerkt de resulterende ontwikkeling zich door een trendmatige stijging van de kapitaalaccumulatie en daarmee van de produktie en de werkgelegenheid. Dit in afwijking met de eenmalige trendverschuiving uit eerder besproken situaties. De structurele daling van het kapitaalrendement is voorts relatief kleiner van omvang; de reële loonstijging evenzeer. Staande de volledige doorberekening zijn de ondernemers immers beter in staat het rendementsniveau op peil te houden indien de daarmee verband houdende prijsaanpassingen niet tot dienovereenkomstige loonkorrektes voeren. De door de ondernemers gevoerde prijspolitiek mondt dan wel weer uit in een structurele hollende inflatie. Het expansieritme daarvan is nochtans aanzienlijk lager dan bijvoorbeeld in Tabel A waar van een volledige loonindexering werd uitgegaan.

Afgaande op alleen de investeringscyclus b uit Tabel D zou men geneigd zijn te concluderen dat de inkomenspolitiek minder nadelige gevolgen zal hebben op het vlak van de prijsstabiliteit indien de instelling van een glijdende loonschaal wordt voorkomen. Dit is echter niet juist en wel omdat naar verhouding de structurele mutatie in de reële beloningsvoetverhouding van arbeid en kapitaal in cyclus b van Tabel D kleiner is dan in Tabel A met de glijdende loonschaal. Bovendien kan een gang van zaken als in de desbetreffende cyclus op de duur niet volgehouden worden, gezien de voortdurend toenemende overspanningen op de arbeidsmarkt. Stopt men met de investeringspolitiek om deze ontwikkeling een halt toe te roepen dan valt ook de steunpilaar van de bereikte inkomenshervreiding weg. Wenst men dit laatste niet dan zal

men zijn toevlucht moeten nemen tot een aanvullende loonpolitiek zoals beschreven onder cyclus c. Het laatstbedoelde beleid komt neer op een blijvende verhoging van het jaarlijkse groeititme van de nominale lonen, dus op een blijvende loonpolitiek tegenover de eerder gevoerde eenmalige.

Het gevolg van de blijvende loonpolitiek is dat men ondanks de arbeidskostendoorberekening de rendementen structureel naar beneden drukt. Dit gaat gepaard met een trendmatig steeds groter wordende werkeloosheid welke de trendmatig toenemende overspanning op de arbeidsmarkt onder vigore van de blijvende investeringspolitiek kan compenseren. Het totale resultaat van de blijvende investerings- en de blijvende loonpolitiek is nu volkomen identiek met dat van het inkomensbeleid in Tabel A deel I, dus zowel wat de bereikte inkomensverdeling als wat de inflatie betreft. In Tabel A kon om dit te bereiken worden volstaan met een eenmalige loon- naast de blijvende investeringspolitiek. Daar zorgde de volledige loonindexering er verder voor dat de nominale lonen de prijzen voorblijven. In Tabel D, waar dit mechanisme is weggevallen, moet zulks langs autonome weg door jaarlijks nieuwe loonstoten te geven worden afgedwongen.

De voorbeelden van de Tabellen A en D zijn gebaseerd op een volledige loonindexering respectievelijk in het geheel geen loonindexering. In het algemeen kan men nu stellen dat een blijvende investeringspolitiek aan een blijvende loonpolitiek moet worden gekoppeld zolang er sprake is van een onvolledige loonindexering. Wel zullen de jaarlijks te geven loonstoten daarbij kleiner zijn naarmate het percentage van de loonindexering hoger is. In geval er van een meer dan volledige loonindexering sprake zou zijn dient, staande de investeringspolitiek, zelfs een additionele blijvende politiek van negatieve jaarlijkse loonstoten te worden gevoerd. De bedoelde vorm van de glijdende loonschaal immers zal in het begin tot steeds hogere reële lonen en steeds lagere rendementen leiden. Hieruit resulteert naast een langere conjunctuur met een zeer grote hollende inflatie een steeds verdere toeneming van de werkeloosheid. De in verband met de meer dan volledige loonindexering te hoge endogene loonsverhogingen dienen dan via autonome negatieve stoten te worden getemperd. Zo wordt voorkomen dat de nominale lonen te ver op de prijzen voor zullen raken en de rendementen bijgevolg te laag worden om, ondanks de autonome investeringsactiviteit, een met het oog op de werkgelegenheid voldoende totaalniveau van de kapitaalaccumulatie te waarborgen.

Samenvattend wordt door de introductie van de glijdende loonschaal de conjunctuurcyclus langer en heftiger. Bovendien zal de glijdende loonschaal olie zijn op het vuur van de inflatie. In het kader van de

inkomenspolitiek blijkt het al dan niet bestaan van een volledige loon-indexering tenslotte van groot belang, daar de loonpolitiek dan langs autonome weg dient te verwezenlijken wat anders via een endogeen mechanisme automatisch tot stand zou komen.

Par. 6 De prijspolitiek

De inflatie die zich in het voorgaande telkens weer aandienende roept bijna vanzelfsprekend de vraag op of een effectieve prijspolitiek niet de moeite van het overwegen waard is. Aan de desbetreffende problematiek is de onderhavige paragraaf gewijd.

Onder omstandigheden van een volledige en onvertraagde loonindexering zijn de reële lonen in principe ongevoelig voor prijsmutaties. Zoals reeds meerdere keren werd opgemerkt heerst in die situatie immers een eenzijdige dichotomie tussen de reële en de monetaire sfeer. Wil hier derhalve van een prijsmaatregel ook een reële invloed uitgaan dan zal het prijsbeleid moeten worden aangevuld met het maken van bindende loonafspraken. Wij veronderstellen dan ook dat de in aanmerking komende groeperingen op het loonfront overeenstemming hebben bereikt over de kwestie dat ondanks de glijdende loonschaal de uit de prijsstoot voortvloeiende prijsmutatie niet onmiddellijk in de nominale lonen wordt doorberekend.

In Tabel E is nu weergegeven wat de gevolgen zullen zijn van de prijspolitiek bij een volgens afspraak in eerste instantie ongewijzigde nominale loonontwikkeling. Voorzover men er in slaagt met behulp van een dergelijke maatregel de prijzen te verlagen zal in de eerste periode een reële loonsverbetering worden bewerkstelligd. Als gevolg daarvan nemen de rendementen en in latere instantie de kapitaal-accumulatie af. Daarom ontstaat in Tabel E evenals in de met identieke parameters uitgeruste Tabel A in periode drie werkloosheid. De met dit laatste samenhangende dalingen van de nominale en reële arbeidskosten per eenheid kapitaal maken een herstel van het rendement mogelijk. In de toekomst kan de werkloosheid dus weer verdwijnen doch daar dan de reële lonen wederom te snel stijgen zal de conjunktuur-cyclus zich herhalen.

De reële ontwikkeling in Tabel E blijkt nu volkomen gelijk aan die uit Tabel A. Dit komt omdat de oorspronkelijke reële loonstoot in beide gevallen hetzelfde, namelijk vier procent was. Waar zij in Tabel A evenwel met behulp van een positieve nominale loon- en in Tabel E met behulp van een negatieve nominale prijsstoot tot stand werd gebracht verschillen de ontwikkelingen in de nominale sfeer hemelsbreed. In geval van de hoge loonpolitiek in Tabel A passen de prijzen zich

op de duur bij de lonen aan. Gemiddeld over de conjunctuur resulteerde hier een hoger nominaal loon- doch een evenveel hoger prijsniveau.

Tabel E: De prijspolitiek.

	1	2	3	4	5	6	7	Trend
1) $k_t = y_t = \ell_t =$ $= k_{t-1} + \bar{\sigma}_k \bar{r}_e r_{t-2} + \frac{\sigma_i}{\kappa} i_{t-1}$ (kapitaal, produktie, werkge- legenheid)	a) 0 b) 0 c) 0	0 0 0	-1 1 0	-2 2 0	-2 2 0	-1 1 0	0 0 0	-1 1 0
2) $p_{lt} = P_1 \{ \beta \ell_t + \epsilon \psi_2 p_{lt-1} + \bar{p}_{lt} \}$ (nominale lonen)	a) 0 b) 0 c) 0	0 0 0	-5 5 0	-15 15 0	-25 25 0	-30 30 0	-30 30 0	dalend, $\bar{p}_t = -5$ stijgend, $\bar{p}_t = 5$ 0
3) $p_t = \psi_1 p_{lt} + \psi_2 p_{lt-1}$ (prijzen)	a) -4 b) 0 c) -4	-4 0 -4	-5 1 -4	-11 7 -4	-21 17 -4	-30 26 -4	-34 30 -4	dalend, $\bar{p} = -5$ stijgend, $\bar{p} = 5$ -4
4) $r_t = -\frac{\lambda}{1-\lambda} (p_{lt} - p_t)$ (rendementen)	a) -8 b) 0 c) -8	-8 0 -8	0 -8 -8	8 -16 -8	8 -16 -8	0 -8 -8	-8 0 -8	0 -8 -8
5) $s_t = (1-\lambda)(r_t - r_{t-1}) + \bar{s}_t$ (aanbodoverschot)	a) -8/3 b) 0 c) -8/3	0 0 0	8/3 -8/3 0	8/3 -8/3 0	0 0 0	-8/3 8/3 0	-8/3 8/3 0	0 0 0
A. p_t (prijsstoot)	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4
B. i_t (met $\bar{c}_t = -\frac{\sigma}{1-\sigma} i_t$) (bestedingsstoten)	0	10	10	10	10	10	10	10

Komt de oorspronkelijke reële loon- en arbeidskostenverhoging via de prijspolitiek tot stand dan zullen de nominale lonen zich bij de prijzen moeten aanpassen. Ook langs deze weg wordt een structureel te hoge reële loonvoet met een daaraan in de onderhavige theorie inherente trendmatig stijgende werkeloosheid voorkomen. Zoals ook in Tabel E duidelijk tot uitdrukking komt zal de bedoelde aanpassing van de nominale lonen uitmonden in een deflatieproces. De met het oog op een structurele inkomensherverdeling te voeren investeringspolitiek (cyclus b) leidt dan op zich nog wel tot een hollende inflatie doch deze kan door de met de prijspolitiek samenhangende deflatie volledig worden gecompenseerd. De uiteindelijk geboekte reële loonsverbetering is dan niet gerealiseerd via een nominale loonstijging doch via een prijsdaling.

De inkomensverbetering voor de werknemers gaat dus evenals voorheen ten koste van de winsten doch niet langer ten koste van de sociaal en economisch zwakkere groeperingen. Deze conclusie geldt niet alleen voor situaties als in Tabel A. Ook voor de overige hiervoor beschreven casusposities kan het grote belang van een prijsbeleid worden aangetoond. De uitwerking daarvan zullen wij evenwel achterwege laten.

Par. 7 Samenvatting

De afwenteling behoort tot een van de meest verbreide pogingen van de economische subjekten om hun relatieve inkomenspositie tegen kostenstijgingen te vrijwaren, of zelfs om die positie ondanks kostenstijgingen te verbeteren. In dit artikel met als centrale thema de inkomensverdeling werd op basis van enkele vooronderstellingen nagegaan in hoeverre de bedoelde pogingen kans van slagen hebben. De meest in het oog springende conclusie is dat onder de gemaakte vooronderstellingen het al of niet afwentelen op langere termijn van geen enkel belang is voor de reële gang van zaken in de gesloten economie. Zolang men geen voortdurende verslechtering van de werkgelegenheid wil accepteren zal namelijk indien de winsttheorie met betrekking tot het investeringsvolume aktueel is het reële loon evenals het kapitaalrendement rond een zeer bepaald evenwichtsniveau moeten blijven fluktuëren. Wel zal naarmate er meer en sneller wordt afgewenteld, hetzij door de producenten hetzij door de consumenten, de structurele inflatie worden versterkt.

Een mogelijkheid om de samenhang tussen reële lonen, rendementen en investeringen te doorbreken wordt geboden door de spaar- en investeringspolitiek. Blijvende investeringsstoten leiden op zich tot extra werkgelegenheid, welke laatste kan worden omgezet in hogere reële lonen en lagere rendementen. Voorzover een dergelijk inkomensbeleid slaagt blijkt het afwentelingsgedrag, afgezien van haar gevolgen voor de conjuncturele labiliteit, opnieuw slechts inflatiebevorderend te werken. Zo kan zelfs een hollende inflatie gaan optreden indien de totale, zij het vertraagde, doorberekening van de arbeidskostenstijgingen in de prijzen honderd procent of meer is. Slechts bij een onvolledige doorberekening zal een oorspronkelijk door het inkomensbeleid opgeroepen loon- en prijsspiraal zeker, zij het geleidelijk, verdwijnen. Bij de meer dan volledige doorberekening is dit slechts het geval wanneer de conjunkturbeweging in de reële en daarmee de monetaire sfeer op zich gedempt van aard is. Ook dan zal uiteindelijk toch nog altijd een nieuw prijsniveau resulteren dat hoger is dan het oorspronkelijke. De snelheid waarmee de doorberekening plaats vindt is daarbij van

groot belang voor het niveau waarop de geldontwaarding zich afspeelt. Ook structureel is de inflatie groter indien de met de nominale loonkostenstijgingen samenhangende onmiddellijke prijsstijgingen hoger zijn.

Voor de inflatie-problematiek is behalve de doorberekening ook de eventuele bestedingsinflatie van groot belang. Vanzelfsprekend zal deze nieuwe component olie op het vuur van de inflatie zijn onder omstandigheden waar in principe een neiging tot voortdurende overbesteding aanwezig is. Met een dergelijke situatie heeft men vooral te doen indien de arbeidskostendoorberekening onvolledig is daar hier te hoge nominale lonen (en dus bestedingen) niet volledig via de prijsaanpassing alleen worden weggewerkt. In geval van een minder dan totale doorberekening zal de component van de bestedingsinflatie dus tot een snellere prijsontwaarding en een grotere conjuncturele labiliteit voeren. In de eerder tot onderbesteding geneigde omstandigheden van de meer dan volledige doorberekening geldt vanzelfsprekend het tegendeel.

Aan het bovenstaande zijn sterke argumenten te ontleen om de schuld van de inflatie vooral bij de door de ondernemers gevoerde prijspolitiek te zoeken. Een analyse van de konsekventies van de glijdende loonschaal leerde evenwel dat ook het gedrag op het loonfront niet onbetekenend is. De introductie van de loonindexering heeft op kortere termijn tot resultaat dat eenmaal bereikte hogere reële beloningsvoeten langer kunnen worden gehandhaafd. De structurele inflatie wordt er evenwel door aangewakkerd, ook voorzover men blijft kiezen voor lagere nominale (en reële) lonen in plaats van werkloosheid. Wat het uiteindelijke resultaat van het inkomensbeleid betreft zal de introductie van de glijdende loonschaal geen reële betekenis hebben. Wel zal wat zonder glijdende loonschaal de loonpolitiek moest doen bij introductie van dit mechanisme endogeen tot stand komen.

Zijn voor een effectief inkomensbeleid in de onderhavige theorie de investerings-, de spaar- en -in verband met de conjunkturstabilisatie- de loonpolitiek onmisbare instrumenten, het grote belang van de prijspolitiek met het oog op de geldontwaarding mag niet worden doodgezwegen. Zoals uiteen werd gezet kan met behulp hiervan het grote inflatiegevaar dat in het inkomensbeleid ligt besloten worden overwonnen. Welbeschouwd opent de introductie van de prijspolitiek in theorie de mogelijkheid om te verkrijgen reële loonsverbeteringen niet langer in de vorm van extra loon- met daaraan gekoppelde minder grote prijsstijgingen doch juist in de vorm van prijsdalingen te realiseren.

De konsekventies van onze theoretische bespiegelingen voor de praktijk willen wij niet onbesproken laten. In feite worden wij met een scheve

inkomensverdeling geconfronteerd. Steeds opnieuw blijkt dat men hierin verandering tracht aan te brengen door de nominale lonen, bijvoorbeeld van de laagstbetaalden, sneller te verhogen. In onze terminologie is hier dan sprake van loonstoten. Getrouw aan de conclusies op basis van de thans ten tonele gevoerde theorie dient dan te worden opgemerkt dat een dergelijke gedragslijn op lange termijn niet tot het beoogde resultaat van de minder scheve inkomensverdeling zal voeren. Integendeel kan zij een toeneming van de structurele werkloosheid en vooral van de inflatie tot gevolg hebben. Dit laatste omdat de ondernemers de arbeidskostenstijgingen toch gedeeltelijk in de prijzen zullen doorberekenen. De introductie van de glijdende loonschaal biedt daarbij geen soelaas. Hoogstens blijft een bereikte reële loonsverhoging er op de korte termijn langer door gehandhaafd. Op de langere termijn evenwel versterkt de loonindexering alleen de inflatie. De daarmee samenhangende verdere achteruitgang in de structurele positie van de sociaal zwakkeren is dus op geen enkele manier te verdedigen daar het reële resultaat ook voor de loontrekkers hetzelfde zou zijn geweest indien van de loonindexering en de daardoor veroorzaakte extra geldontwaarding was afgezien.

Voor een goed inkomensbeleid bij handhaving van de volledige werkgelegenheid dienen de de instrumenten van de loon- en de prijs-politiek en die van de spaar- en de investeringspolitiek gezamenlijk in de strijd te worden geworpen. Is dit niet mogelijk dan zal de inkomensverdeling even scheef blijven als al het geval was, zullen zonder twijfel daarop gebaseerde loonstoten steeds opnieuw optreden, zal bij blijvende pogingen om af te wentelen de inflatie blijven voortwoekeren en zal ook de werkgelegenheid steeds meer in gevaar komen. Van de overheid inflatiebestrijding eisen, een inkomensbeleid verlangen, haar verantwoordelijk willen stellen voor de werkgelegenheid, al deze zaken zijn, indien zij de daartoe geëigende politieke instrumenten niet kan hanteren, even onmogelijk als onlogisch.

Wij achten thans het moment gekomen om ons eerste artikel over het inkomensbeleid en de afwentelingsproblematiek af te sluiten. In een volgend artikel zal de analyse worden voortgezet op basis van enkele andere vooronderstellingen, met name op het vlak van de investeringsbeslissing (de acceleratortheorie), de spaarbeslissing en de betrekkingen met het buitenland.

APPENDIX

Het in het voorgaande gebruikte model is gedefinieerd in afwijkingen ten opzichte van de evenwichtige groeitrend. Daarbij gold voor de evenwichtige groeivoet (overeenkomstig Harrod-Domar):

$$(1) \frac{\sigma}{\kappa} = g + \delta \quad (\text{bruto-groeivoet})$$

Voorzover *ex hypothesi* slechts uit de winsten (nationale winstquote $(1 - \lambda)$) wordt gespaard en geïnvesteerd (investeringsquote σ_R) is in geval van evenwicht:

$$(2) \sigma = \sigma_R (1 - \lambda) \quad (\text{nationale investeringsquote})$$

zodat:

$$(3) \hat{p}_0 = \frac{1 - \lambda}{\kappa} = \frac{g + \delta}{\sigma_R} \quad (\text{evenwichtsrendement})$$

Daar mee is de structuur van de economie bepaald door de autonome groeivoet ($g = n + p$) als som van de bevolkingsgroei en de arbeidsbesparende technische vooruitgang, de afschrijvingsquote (δ), de preferenties (σ_R) en de stand van de techniek (i.c. de kapitaalcoëfficiënt κ). De nationale loonquote (λ) en bij gegeven produktie per eenheid arbeidspotentieel ($\frac{1}{\alpha}$) het reële evenwichtsloon per eenheid arbeidspotentieel ($\hat{p}_0 / \bar{p}_0$) volgen dan immers uit:

$$(4) \lambda = \alpha \hat{p}_0 / \bar{p}_0 = 1 - (1 - \lambda) = 1 - \frac{\kappa(g + \delta)}{\sigma_R} \quad (\text{nationale loonquote})$$

De overgang van de absolute grootheden (weergegeven door een accent circonflexe erboven) naar afwijkingen ten opzichte van de trend zullen wij hieronder illustreren aan de hand van de kapitaalaccumulatiefunctie:

$$(5) \dot{K}_t = K_{t-1} - \delta K_{t-1} + \bar{I}_{t-1}$$

met

$$(6) \bar{I}_{t-1} = \sigma_R K_{t-1} \hat{p}_0 + \sigma_R K_{t-1} \bar{p}_0 \frac{\hat{p}_{t-2} - \hat{p}_0}{\bar{p}_0} + \bar{I}_{t-1}$$

Per definitie is als K_{e_t} het evenwichtige kapitaalvolume volgens de groeitrend symboliseerd:

$$(7) K_t = K_{e_t} (1+k_t)$$

met

$$(8) K_{e_t} = K_{e_{t-1}} (1+g) = K_0 (1+g)^t$$

Voorts geldt:

$$(9) \bar{r}_{e_t} = \frac{\sigma}{\kappa} K_{e_t} \quad \text{zodat} \quad \bar{r}_t \equiv \bar{r}_{e_t} (1+i_t) = \frac{\sigma}{\kappa} K_{e_t} (1+i_t)$$

In verband met (6) tot en met (9) is (5) te herschrijven:

$$(10) K_{e_t} (1+k_t) = K_{e_t} \frac{1+k_{t-1}}{(1+g)} [1 - \delta + \sigma_A \bar{r}_0 + \tilde{\sigma}_A \bar{r}_0 \frac{\bar{r}_{t-2} - \bar{r}_0}{\bar{r}_0}] + \bar{r}_{t-1}$$

Daar per definitie van de afwijking ten opzichte van de trend:

$$(11) (1+r_t) = \frac{\bar{r}_t}{\bar{r}_0} \quad \text{en} \quad i_t = \frac{\bar{r}_t - \bar{r}_{e_t}}{\bar{r}_{e_t}} \quad (\bar{r}_{e_t} = 0)$$

resulteert nu in verband met (3):

$$(12) (1+k_t) = (1+k_{t-1}) [1 - \frac{(g+\delta) - \sigma_A \bar{r}_0}{(1+g)} + \frac{\tilde{\sigma}_A \bar{r}_0}{(1+g)} r_{t-2}] + \frac{\sigma}{\kappa} \frac{i_{t-1}}{(1+g)}$$

$$= (1+k_{t-1}) [1 + \frac{\tilde{\sigma}_A \bar{r}_0}{(1+g)} r_{t-2}] + \frac{\sigma}{\kappa} \frac{i_{t-1}}{(1+g)}$$

zodat bij verwaarlozing van tweede-orde effecten ($\frac{1}{1+g} \approx 1$ bij een kleine g en $k_{t-1} r_{t-2} \approx 0$ bij kleine waarden) resteert:

$$(13) k_t = k_{t-1} + \tilde{\sigma}_A \bar{r}_0 r_{t-2} + \frac{\sigma}{\kappa} i_{t-1}$$

De bovenstaande uitdrukking is in dezelfde vorm in onze modellen terug te vinden. Wat de overige vergelijkingen betreft volgt hieronder een confrontatie van de absolute relaties met de in het artikel gebruikte trendafwijkingen. Slechts het saldo (8) luidt niet in trendafwijkingen doch in procenten van de nationale produktie.

ABSOLUTE GROOTHEDEN

$$a) \quad R_t = R_{t-1}(1 - \delta) + \dot{r}_{t-1}$$

$$b) \quad \dot{y}_t = \frac{R_t}{\kappa}$$

$$c) \quad \dot{z}_t = \frac{\alpha}{\kappa} R_t$$

$$d) \quad \hat{p}_{1t} = \hat{p}_{10} \left\{ 1 + \beta \frac{\dot{z}_t - \dot{z}_{e_t}}{\dot{z}_{e_t}} + \epsilon \frac{\hat{p}_t - \hat{p}_0}{\hat{p}_0} \right\} + \hat{p}_{1t}$$

$$e) \quad \hat{p}_t = \hat{p}_0 \left\{ 1 + \psi_1 \frac{\alpha(\hat{p}_{1t} - \hat{p}_{10})}{\hat{p}_{10}} + \psi_2 \frac{\alpha(\hat{p}_{1t-1} - \hat{p}_{10})}{\hat{p}_{10}} - \xi \Sigma \frac{\dot{s}_t}{\dot{y}_t} \right\} + \hat{p}_t$$

$$f) \quad \dot{r}_t = \frac{1}{\kappa} - \frac{\alpha}{\kappa} \frac{\hat{p}_{1t}}{p}$$

$$g) \quad \dot{c}_t = \dot{z}_t \frac{\hat{p}_{1t}}{p} + \gamma_R R_t \dot{p}_0 \left\{ 1 + \frac{\dot{\gamma}_R}{\gamma_R} \frac{\dot{p}_{t-1} - \dot{p}_0}{\dot{p}_0} \right\} + \dot{c}_t$$

$$h) \quad \dot{r}_t = \sigma_R R_t \dot{p}_0 + \tilde{\sigma}_R R_t \dot{p}_0 \frac{\dot{p}_{t-1} - \dot{p}_0}{\dot{p}_0} + \dot{r}_t$$

$$i) \quad \dot{x}_t = \dot{c}_t + \dot{r}_t$$

$$j) \quad \dot{s}_t = \dot{y}_t - \dot{x}_t$$

TRENDAFWIJKINGEN

$$I^a) \quad k_t = k_{t-1} + \frac{\alpha}{\kappa} (i_{t-1} - k_{t-1})$$

$$I^b) \quad y_t = k_t$$

$$I^c) \quad \dot{z}_t = k_t$$

$$II) \quad p_{1t} = \beta \dot{z}_t + \epsilon p_t + p_{1t}$$

$$III) \quad p_t = \psi_1 p_{1t} + \psi_2 p_{1t-1} - \xi \Sigma s_t + p_t$$

$$IV) \quad r_t = -\frac{\lambda}{1-\lambda} (p_{1t} - p_t)$$

$$V) \quad c_t = \frac{\lambda}{\gamma} \{ \dot{z}_t + (p_{1t} - p_t) \} + \frac{(1-\lambda)\gamma_R}{\gamma} \left[k_t + \frac{\dot{\gamma}_R}{\gamma_R} r_{t-1} \right] + \dot{c}_t$$

$$VI) \quad i_t = k_t + \frac{\tilde{\sigma}_R}{\sigma_R} r_{t-1} + \dot{r}_t$$

$$VII) \quad x_t = (1 - \sigma) c_t + \sigma i_t$$

$$VIII) \quad s_t = y_t - x_t$$

In het model van het artikel werden de vergelijkingen I^a , I^b , I^c en VI gecomprimeerd tot één relatie, evenals de vergelijkingen V tot en met VIII. Wat de laatstbedoelde vorm, de saldefunctie, betreft volgt hieronder een toelichting. Daar de verdiende inkomens ex definitie one gelijk zijn gesteld aan de produktie, geldt:

$y_t = \lambda(l_t + p_{lt} - p_t) + (1 - \lambda)(k_t + r_t)$	Produktie
$x_t = \lambda(l_t + p_{lt} - p_t) + (1 - \lambda)(k_t + (\tilde{\gamma}_n + \tilde{\sigma}_n) r_{t-1}) - \underline{s}_t$	Bestedingen
$(VIII') \quad s_t = (1 - \lambda)(r_t - (\tilde{\gamma}_n + \tilde{\sigma}_n) r_{t-1}) + \underline{s}_t$	Aanbodoverschot

waarbij:

$$\underline{s}_t = -\{(1 - \sigma)\underline{c}_t + \sigma \underline{i}_t\}$$

Daar sprake is van een gesloten economie terwijl van bezettingsgraadfluctuaties wordt geabstraheerd zal het aanbodoverschot in een gedwongen voorraadvorming resulteren, waartegenover een spaaroverschot, geconcentreerd bij diegenen die het winstinkomen in handen krijgen, staat. Waar reeds is aangenomen dat de marginale en gemiddelde spaarquoten $(1 - \tilde{\gamma}_n, 1 - \gamma_n, 1 - \gamma)$ gelijk zijn aan de overeenkomstige investeringsquoten $(\tilde{\sigma}_n, \sigma_n, \sigma)$ zodat voorgenomen besparingen en investeringen altijd aan elkaar gelijk zijn, kan dit spaaroverschot slechts te wijten zijn aan het verschil tussen het geschatte inkomen op basis waarvan geïnvesteerd en geconsumeerd wordt en het feitelijk verdiende.

Door substitutie in het model in trendafwijkingen van IV in VIII¹ en het resultaat in III, kan de prijzenmultiplier in verband met de bestedingsinflatie worden gevonden (zie paragraaf 4). Dit geeft:

$$(III') \quad p_t = P_2 \{(\psi_1 + \lambda \xi) p_{1t} + \psi_2 p_{1t-1} + p_t - \xi \Sigma \underline{s}_t\}$$

$$\text{met } P_2 = \frac{1}{1 + \lambda \xi}$$

Rekening houdend met III' kan dan ook de nominale loonmultiplier worden afgeleid:

$$\Pi' \quad p_{t,t} = P_1 \{ \beta \underline{z}_t + \epsilon P_2 \psi_2 p_{t,t-1} + \underline{p}_{t,t} + \epsilon P_2 (\underline{p}_t - \sum \underline{s}_t) \}$$

$$\text{met } P_1 = \frac{1}{1 - \epsilon P_2 (\psi_1 + \lambda \xi)}$$

Hiermede zijn de in het artikel gebruikte relaties geëxpliciteerd. Tot slot vermelden wij nog de uit het model af te leiden eindvergelijking:

$$\begin{aligned} p_{t,t} &= [1 + P_1 P_2 \epsilon \psi_2] p_{t,t-1} + P_1 P_2 [\epsilon \psi_2 + \beta \frac{\tilde{\sigma}}{\kappa} \lambda (1 - \psi_1)] p_{t,t-2} - \\ &- P_1 P_2 \beta \frac{\tilde{\sigma}}{\kappa} \lambda \psi_2 p_{t,t-2} = \\ &= P_1 [\underline{p}_{t,t} - \underline{p}_{t,t-1}] + P_1 P_2 \epsilon [\underline{p}_t - \underline{p}_{t-1} - \xi \underline{s}_t] + P_1 P_2 \beta \frac{\tilde{\sigma}}{\kappa} \lambda [\underline{p}_{t-2} - \xi \sum \underline{s}_{t-2}] + \\ &+ P_1 \beta \frac{\sigma}{\kappa} \underline{i}_{t-1} \end{aligned}$$

SYMBOLENLIJST

A. Variabelen, volumina*

k	: Kapitaalgoederenvoorraad	e	: Exporten
y	: Produktie	m	: Importen
x	: Bestedingen	s_b	: Bruto-aanbodoverschot
l	: Werkgelegenheid	s_u	: Exportoverschot in goederen
c	: Consumptie	S_u	: Exportoverschot in waarde
i	: Investerings		

B. Variabelen, beloningen en prijzen*

p_l	: Nominale loonvoet	p_m	: Importprijspeil in guldens
p	: Binnenlands prijspeil	p_w	: Concurrerend prijspeil van de export
p_e	: Exportprijspeil	r	: Kapitaalrendement [op de wereldmarkt

C. Struktuurcoëfficiënten

α	: Arbeidspotentieelquote per eenheid produkt
κ	: Kapitaalcoëfficiënt
μ	: Gemiddelde import- en exportquote
λ	: Nationale loonquote
$1-\lambda$	: Nationale winstquote
π	: Bevolkingsgroei in perunen per jaar
ρ	: Arbeidsbesparende technische vooruitgang in perunen per jaar
δ	: Afschrijvings- respektievelijk uitvalperunage van de kapitaalgoederenvoorraad

* Een accent circonflexe boven een variabele duidt op een absolute grootheid.
Ontbreken ervan op een afwijking in procenten van de trend.
Een streepje eronder op een autonome stoot.
Een streepje erboven op een extra meer dan normale groeivoet van een variabele.

D. Gedragsparameters

β	: Elasticiteit tussen de nominale lonen en de werkgelegenheidssituatie
β_1	: Elasticiteit tussen de nominale lonen en de werkgelegenheidsmutaties wegens wijzigingen in de bezettingsgraad gedurende de eenheidsperiode
$\gamma, 1-\gamma$	: Nationale consumptie- respektievelijk spaarquote
$\gamma_R, 1-\gamma_R$	: Gemiddelde consumptie- respektievelijk spaarquote uit het kapitaalinkomen
$\bar{\gamma}_R, 1-\bar{\gamma}_R$	: Marginale consumptie- respektievelijk spaarquote uit het meer dan normale kapitaalinkomen
ϵ	: Elasticiteit tussen de nominale lonen en de prijzen
$\bar{\mu}_{e,m}$	: Marginale export- respektievelijk importquote
$\eta_{e,m}$	: Elasticiteit tussen de exporten respektievelijk importen en de prijs- verschillen in binnen- en buitenland
$\eta_{e,m}^1$	: Versnellingsfactor van de export- respektievelijk de importelasticiteit
χ	: Elasticiteit tussen de bezettingsgraad en het bruto-aanbodoverschot
$1-\chi$	: Elasticiteit tussen de gedwongen voorraadvorming en het bruto-aanbod- overschot
$\omega_{e,m}$	: Elasticiteit tussen de exporten respektievelijk importen en het bruto- aanbodoverschot
ϕ	: Elasticiteit tussen de vraag naar arbeid en de overbezetting
ξ	: Elasticiteit tussen de binnenlandse prijzen en het bruto-aanbodoverschot
σ	: Nationale investeringsquote
σ_R	: Gemiddelde investeringsquote uit het normale kapitaalinkomen
$\bar{\sigma}_R$	: Marginale investeringsquote uit het meer dan normale kapitaalinkomen
$\tau_{l,R,x,y}$	: Belastingpercentage van het looninkomen, respektievelijk het winstin- komen, respektievelijk de omzet, respektievelijk de toegevoegde waarde
$\psi_{1,2}$	: Elasticiteit tussen de binnenlandse prijzen en de arbeidskosten van dit jaar, respektievelijk het vorig jaar
$\psi_{1,2}^e$	: Elasticiteit tussen het exportprijspeil en de arbeidskosten van dit jaar respektievelijk het vorig jaar
ζ	: Elasticiteit tussen het investeringsvolume en het bruto-aanbodoverschot

E. SAMENGESTELDE MULTIPLIERS EN COEFFICIENTEN

P_1	: Loonmultiplier
P_2	: Prijsmultiplier
M	: Saldomultiplier
$h = \sigma \chi$	: Elasticiteit tussen de werkgelegenheid en het bruto-aanbodoverschot
$w = \frac{w_e + w_m}{\mu}$	: Elasticiteit tussen het export-overschot en het bruto-aanbodoverschot
$\tilde{\mu} = \frac{\tilde{\mu}_e + \tilde{\mu}_m}{\mu}$	: Elasticiteit tussen het export-overschot en de produktietoename
$g = \pi + \rho$	: Autonome groeivoet van het arbeidspotentieel in perunen per jaar